

Sveučilište u Zadru
Odjel za geografiju
Sveučilišni diplomski studij
Geografija

Marin Galić

**Perspektiva razvoja poljoprivrede Grada Đakova u
suvremenim uvjetima depopulacije**

Diplomski rad

Zadar, 2024.

Sveučilište u Zadru

Odjel za geografiju

Diplomski sveučilišni jednopredmetni studij primijenjene geografije

**Perspektiva razvoja poljoprivrede Grada Đakova u suvremenim uvjetima
depopulacije**

Diplomski rad

Mentor:

prof. dr. sc. Anica Čuka

Student:

Marin Galić

Zadar, 2024.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Marin Galić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Perspektiva razvoja poljoprivrede Grada Đakova u suvremenim uvjetima depopulacije** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 21. ožujka 2024.

TEMELJNA DOKUMENTACIJSKA KARTICA

Sveučilište u Zadru
Odjel za geografiju

Diplomski rad

PERSPEKTIVA RAZVOJA POLJOPRIVREDE GRADA ĐAKOVA U SUVREMENIM UVJETIMA DEPOPULACIJE

Marin Galić

Unatoč velikom potencijalu za razvoj, poljoprivredne površine u Republici Hrvatskoj nisu u potpunosti iskorištene. Istok Hrvatske ističe se kao najplodonosnije poljoprivredno područje u zemlji. Ovaj rad bavi se perspektivom razvoja poljoprivrede Grada Đakova, te utjecajem depopulacije na noviji razvoj poljoprivrede. Za potrebe istraživanja su korištene relevantne publikacije sekundarnih baza podataka, te osnovne statističke metode za obradu statističkih pokazatelja. Republika Hrvatska se suočava s problemima poput zastarjele tehnologije i nedostatka konkurentnosti što ograničava razvoj poljoprivrede, a poseban su problem i nepovoljni demografski procesi. Grad Đakovo ima potencijal za razvoj poljoprivrede, iako je nedostatak financijskih sredstava prepreka razvoju infrastrukture. Depopulacija grada odražava složene demografske trendove izazvane lošim gospodarskim uvjetima, urbanizacijom te iseljavanjem stanovništva, što oblikuje demografsku sliku Đakova. Za potrebe istraživanja provedeno je anketno istraživanje koje je obuhvatilo 100 poljoprivrednika s istraživanim prostorom. Rezultati su pokazali da većina njih ne može živjeti samo od poljoprivrede, a mišljenja su da stanje u poljoprivredi nije dobro na razini države. Većina se bavi monokulturnim uzgojem i ne planiraju širiti proizvodnju, ali ipak smatraju da se nakon ulaska u EU u poljoprivredi događaju i pozitivni pomaci. Smatraju da je depopulacija utjecala negativno na poljoprivredu.

Rad sadrži: 51 stranicu, 21 grafički prilog, 37 bibliografskih referenci

Ključne riječi: poljoprivreda, Grad Đakovo, depopulacija

Voditelj: prof. dr. sc. Anica Čuka

Povjerenstvo: prof. dr. sc. Željka Šiljković, prof. dr. sc. Anica Čuka, izv. prof. dr. sc. Ante Blaće

Rad prihvaćen: 14. studenoga 2022.

BASIC DOCUMENTATION CARD

University of Zadar

Graduation thesis

Department of Geography

PERSPECTIVE OF THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURE IN THE CITY OF ĐAKOVO IN MODERN CONDITIONS OF DEPOPULATION

Marin Galić

Despite the significant potential for development, agricultural land in the Republic of Croatia is not fully utilized. The eastern part of Croatia stands out as the most fertile agricultural area in the country. This paper explores the prospects for agricultural development in the City of Đakovo and the impact of depopulation on the recent development of agriculture. Relevant publications from secondary databases were used for research purposes, along with basic statistical methods for processing statistical indicators. The Republic of Croatia faces challenges such as outdated technology and a lack of competitiveness, which hinder the development of agriculture. Additionally, unfavorable demographic processes pose a particular problem. The City of Đakovo has the potential for agricultural development, although the lack of financial resources is an obstacle to infrastructure development. The depopulation of the city reflects complex demographic trends caused by poor economic conditions, urbanization, and emigration, which shape the demographic landscape of Đakovo. For research purposes, a survey was conducted involving 100 farmers from the study area. The results showed that the majority of them cannot make a living solely from agriculture, and they believe that the state of agriculture at the national level is poor. Most are engaged in monocultural farming and do not plan to expand production, yet they acknowledge that there have been positive developments in agriculture since Croatia's accession to the EU. They believe that depopulation has had a negative impact on agriculture.

Thesis contains: 51 pages, 21 figures, 37 references

Keywords: agriculture, City of Đakovo, depopulation

Supervisor: Anica Čuka, PhD, Full Profesor

Reviewers: Željka Šiljković, PhD, Full Profesor, Anica Čuka, PhD, Full Profesor Ante Blaće, PhD, Associate professor

Thesis accepted: november 14., 2022.

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. PODRUČJE ISTRAŽIVANJA.....	3
2.1. Ciljevi, hipoteze i metode istraživanja.....	5
3. PRETHODNA ISTRAŽIVANJA.....	6
4. SUVREMENI RAZVOJ POLJOPRIVREDE U RH.....	9
5. NOVIJI RAZVOJ POLJOPRIVREDE OSJEČKO-BARANJSKE ŽUPANIJE I ĐAKOVAČKOG KRAJA.....	10
5.1. Potpore u poljoprivredi u Gradu Đakovu.....	16
5.2. Struktura i broj poljoprivrednika Grada Đakova.....	18
5.3. Površina poljoprivrednih zemljišta, po vrsti i naseljima.....	20
6. DEPOPULACIJA STANOVNIŠTVA U GRADU ĐAKOVU.....	23
6.1. Gustoća stanovništva na području Grada Đakova.....	25
6.2. PRIRODNO I MEHANIČKO KRETANJE STANOVNIŠTVA.....	26
6.3. Biološki sastav stanovništva i demografsko starenje.....	29
7. REZULTATI ANKETNOG ISTRAŽIVANJA.....	33
8. ZAKLJUČAK.....	39
IZVORI.....	41
LITERATURA.....	43
SAŽETAK.....	45
SUMMARY.....	46

1. UVOD

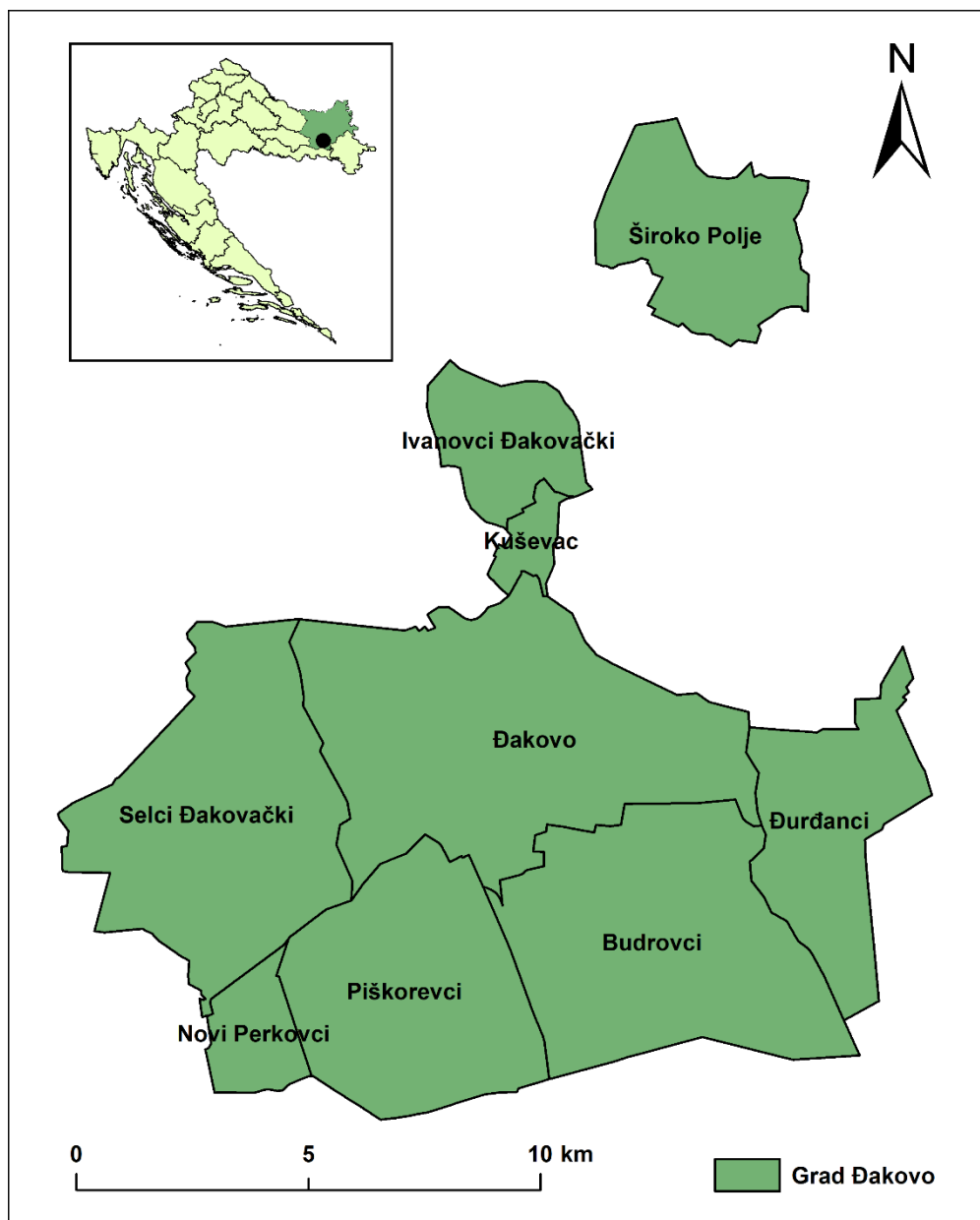
Đakovački kraj dio je najplodnije poljoprivredne regije Hrvatske. Poljoprivreda je oduvijek bila od iznimne važnosti za Republiku Hrvatsku i čitavu Istočnu Slavoniju, uključujući prostor današnjeg Grada Đakova. Početkom 20. stoljeća, 80 % ukupnog stanovništva Grada Đakova bilo je uposljeno u poljoprivredi, a ista je situacija bila i na prostoru Đakova. Sve do sredine 20. stoljeća to je bila najvažnija gospodarska grana Hrvatske. Tercijarizacijom i industrijalizacijom hrvatskog gospodarstva, već do 1961. godine udio zaposlenih u poljoprivredi sa 80 % pada na 44 %. Godine 1991., taj isti udio iznosio je 9 %, 2011. godine tek 5 % (Magaš, 2013), a 2021. godine je u poljoprivredi bilo zaposleno približno 6 % ukupnog broja zaposlenih (URL 14). Na razvoj hrvatske poljoprivrede tijekom 20. stoljeća značajno su utjecala tri rata, koja su se negativno odrazila na količinu proizvedenih poljoprivrednih proizvoda. U kontekstu suvremenog razvoja poljoprivrede posebno je važno spomenuti negativan utjecaj Domovinskog rata jer je čitava Istočna Slavonija, pa tako i Đakovo, njime bilo izravno pogođeno (Stipetić, 2005). U 2021. godini, bruto domaći proizvod (BDP) Republike Hrvatske iznosio je 58,244 milijardi eura, što je 15.015,00 eura po stanovniku. Doprinos šumarstva, poljoprivrede i ribarstva BDP-u Hrvatske bio je 3,5 %, dok je poljoprivreda činila 2,1 % BDP-a. Udio poljoprivrede u ukupnom izvozu Hrvatske 2021. godine iznosio je 15,4 %, dok je u uvozu bio 13,5 %. U 2022. godini Hrvatska je izvozila poljoprivredno-prehrambene proizvode u 131 zemlju. Najveći dio izvoza išao je u Italiju (21,9 %), zatim u Sloveniju (13,8 %), Bosnu i Hercegovinu (10,2 %), Njemačku (7,4 %) i Srbiju (7,3 %). S druge strane, poljoprivredni i prehrambeni proizvodi su uvezeni iz 132 zemlje, pri čemu je najveći uvoz zabilježen iz Njemačke (13,5 %), Italije (11,6 %), Mađarske (10,8 %), Slovenije (9,5 %) i Nizozemske (7,9 %) (URL 14). Unatoč povoljnim prirodnim resursima, ekonomski povijesni, institucionalni i organizacijski faktori doprinose složenoj situaciji u poljoprivredi i razvoju ruralnih područja. Poljoprivreda danas suočava brojne izazove, uključujući mala i nekonkurentna gospodarstva, velik broj starijih gospodarstava, rascjepkano zemljište, male proizvodne parcele, nisku razinu tehnologije u proizvodnji, nedovoljno korištenje agrotehničkih mjera, nisku produktivnost te neadekvatno zbrinjavanje poljoprivrednog otpada i stajnjaka (Stipetić, 2005.).

Grad Đakovo ima povoljne prirodno-geografske uvjete za naseljavanje, no na demografske promjene u gradu više utječu društveno-gospodarski i povijesno-politički

čimbenici, što je dovelo do nestabilnog demografskog razvoja. Postoji izražena demografska razlika između rubnih brdskih područja grada i područja grada koji je smješten na ravnom đakovačkom praporu. Rubni brdski dijelovi su poljoprivredno i gospodarski nerazvijeni i prometno izoliraniji, što rezultira značajnom depopulacijom u tim selima (Čatić, 2017). Nepovoljna agrarna politika je izazov za cijelu Hrvatsku, a ne samo za Đakovo, jer ne potiče mlado stanovništvo da ostane u ruralnim područjima i bavi se poljoprivredom; naprotiv, mjere često potiču migraciju mladih u gradove. Iseljavanje mladih ključan je čimbenik koji izravno i neizravno utječe na starenje stanovništva u Đakovu. Mnogi mladi ljudi teže boljoj kvaliteti života i većim primanjima, što ih često navodi da napuste rodni kraj ili čak zemlju u svojim dvadesetim godinama. Osim toga, nezadovoljstvo životom na selu može potaknuti mlade na selidbu u gradove u potrazi za promjenom okoline i načina života, što rezultira smanjenjem broja stanovnika u seoskim naseljima. Svjetski ratovi, posebno Domovinski rat devedesetih godina, značajno su utjecali na demografiju Đakova, dovodeći do negativnih promjena u dobno-polnom sastavu. Pojavile su se "krnje generacije", a žene su postale brojčano dominantnije u starijim dobnim skupinama (Jukić, 2007). Stoga će se u ovome radu posebna pozornost posvetiti demografskim čimbenicima koji utječu na razvoj poljoprivrede.

2. PODRUČJE ISTRAŽIVANJA

Područje istraživanja je Grad Đakovo (Slika 1.). Grad Đakovo se nalazi u središnjem dijelu Slavonije, na istoku Hrvatske i administrativno pripada Osječko-baranjskoj županiji. Osječko-baranjska županija obuhvaća područja oko donjeg toka rijeke Drave, prije njezina ušća u Dunav, te cijelu Baranju i dio Slavonije koji gravitira Osijeku. Površina županije iznosi 4155 km², a prema popisu iz 2021. godine, u njoj živi 258.026 stanovnika, što ju čini petom županijom po broju stanovnika u Republici Hrvatskoj (URL 3). U sastavu Grada Đakova nalazi se devet naselja, a to su: Budrovci, Đakovo, Đurđanci, Ivanovci Đakovački, Kuševac, Novi Perkovci, Piškorevci, Selci Đakovački i Široko Polje ukupne površine 190 km² (Slika 1.). Unatoč tome što se tema rada veže i uz urbani prostor, naselje Đakovo, administrativna jedinica obuhvaća i agrarnu okolicu koja je dobrim dijelom vezana upravo uz primarne djelatnosti te svoj razvoj dobrim dijelom temelji na poljoprivredi. Područje Grada Đakova je upravo zahvaljujući poljoprivrednom razvoju još od prvog popisa 1857. do 2001. imalo konstantan porast broja stanovnika. Tada je zabilježen i najveći broj stanovnika istraživanog prostora, njih 30.092. Na području Grada Đakova živi 23.577 stanovnika što je osjetan pad u odnosu na prošli popis, dok u Đakovu živi 16.875 stanovnika (Popis 2021.).

Slika 1. Naselja Grada Đakova

Izvor: Izrađeno prema URL 18

2.1. Ciljevi, hipoteze i metode istraživanja

Glavni cilj istraživanja je analizirati poljoprivrednu strukturu i razvoj poljoprivrede Grada Đakova s posebnim osvrtom na suvremeno stanje. Također, jedan od ciljeva je povezati noviji demografski razvoj s razvojem poljoprivrede s obzirom na to da je istraživani prostor u posljednjem međupopisnom razvoju doživio značajnu depopulaciju.

Metodologija istraživanja obuhvatila je ponajprije prikupljanje i analizu statističkih podataka uz pomoću kojih su utvrđeni stanje poljoprivrede te suvremeni demografski trendovi. Korišteni su podaci Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR), Državnog zavoda za statistiku (DZS) i statistički pokazatelji iz ARKOD upisnika. Nakon toga provedeno je i empirijsko istraživanje (namjerno uzorkovanje) kojim su obuhvaćeni poljoprivredni djelatnici na području Grada Đakova. Anketnim je istraživanjem utvrđeno kojom vrstom poljoprivredne proizvodnje se stanovništvo bavi, kakvi su im planovi po pitanju bavljenja tom djelatnosti te koliko su zadovoljni tim poslom u suvremenim uvjetima razvoja poljoprivrede. Primjenom računalnog programa ArcMap 10.4.1 prikazana je rasprostranjenost tipova poljoprivredne djelatnosti na području Grada Đakova. U radu se nastojalo povezati proces depopulacije i njegov utjecaj na razvoj poljoprivrede.

Iz postavljenih ciljeva, proizašle su sljedeće hipoteze:

1. Hipoteza 1 – Unatoč činjenici da je naselje Đakovo urbano naselje, i dalje je jako vezano za poljoprivrednu proizvodnju
2. Hipoteza 2 – U Gradu Đakovu iznimno je zastupljena monokulturna proizvodnja što se može negativno odraziti na razvoj poljoprivrede (dominacija proizvodnje žitarica)
3. Hipoteza 3 – Depopulacija stanovništva nije značajnije utjecala na suvremeni razvoj poljoprivredne djelatnosti

3. PRETHODNA ISTRAŽIVANJA

O razvitku poljoprivredne proizvodnje u Hrvatskoj, njezinom razvoju, stanju i osnovnim problemima pisao je Stipetić (2005) koji je radu istraživao utjecaj triju ratnih razdoblja na hrvatsku poljoprivredu tijekom 20. stoljeća te naglašavao duboke posljedice na proizvodne kapacitete. Proučavao je kritična područja u proizvodnji glavnih kultura, te je analizirao dugoročne uzroke stagnacije u poljoprivredi i dao preporuke za budući razvoj hrvatske poljoprivrede. Naveo je da je ključno imati učinkovitiju državnu politiku prema poljoprivredi te stvaranje kapitalom intenzivne politike.

Demografsko starenje postalo je izazov ne samo za cjelokupno stanovništvo Hrvatske, već i za određene dobne skupine koje su ključne za ekonomski razvoj zemlje. Mečev i Vudrag (2012) pisali su o utjecaju demografskog procesa starenja na gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj, te naglašavaju kako se utjecaj starenja stanovništva na gospodarstvo manifestira kroz smanjenje radne snage, povećanje izdataka za mirovine, zdravstvo i socijalnu skrb te potencijalno povećanje javnih rashoda i samim time ističu kako je važno istražiti uzroke demografskog starenja te analizirati njegove posljedice na nacionalni dohodak i proračunske stavke u Hrvatskoj.

Istraživanja koja se bave demografskim razvojem poljoprivrednih prostora i utjecajem demografije na poljoprivredu provedena su i na drugim prostorima RH. Tako je primjerice na području Zagrebačke županije istražena perspektiva razvoja poljoprivrede (Medić, 2021.). U radu se istaknulo kako su prirodno-geografska obilježja, uključujući reljef, klimu i vode, povoljna za poljoprivredu. Međutim, demografska struktura u nekim dijelovima nije povoljna, što negativno utječe na razvoj poljoprivrede. Rubni dijelovi županije posebno su pogođeni. Usitnjenost poljoprivrednih zemljišta također predstavlja prepreku razvoju poljoprivrede. Postojeće agrarne politike nisu podržale puni potencijal razvoja poljoprivrede, što je dovelo do procesa deagrarizacije i deruralizacije. Budući razvoj poljoprivrede uvelike će ovisiti o demografskim kretanjima i provođenju adekvatnih mjera i reformi za rješavanje problema.

Poljoprivreda u Hrvatskoj, posebno u kontinentalnom dijelu, igrala je ključnu ulogu u ekonomiji (Abramović, 2017). Unatoč povoljnim prirodnim čimbenicima, posljednjih godina primjetan je pad voćnjaka, vinograda i maslinika, dok su oranice i vrtovi također smanjeni. To predstavlja izazov, osobito uz privatizaciju i fragmentaciju poljoprivrednih posjeda. Stoga je

nužno ulaganje u projekte razvoja poljoprivrede kako bi se potaknuo rast, povećala zaposlenost te očuvala ruralna područja, okoliš i biološka raznolikost.

Noviji radovi koji se bave regionalnim obilježjima poljoprivredne proizvodnje Kontinentalne Hrvatske ističu da su obilježja poljoprivredne proizvodnje u Kontinentalnoj Hrvatskoj uglavnom slična kao i na nacionalnoj razini tj. odražavaju nacionalni razvoj. Međutim, dobna struktura nositelja OPG-ova tamo je nešto povoljnija s većim udjelom mladih ispod 41 godine i manjim udjelom starijih od 65 godina (Jež Rogelj i dr., 2020). Unatoč tome, obrazovna razina je bila niža. Broj zaposlenih u poljoprivredi je opadao, dok je vanjskotrgovinska razmjena bilježila rast vrijednosti, što vrijedi i za Kontinentalnu Hrvatsku i cijelu državu. Potrebna je generacijska obnova u hrvatskoj poljoprivredi, koja bi također poboljšala obrazovnu strukturu i usmjerila veća sredstva u stočarsku proizvodnju radi povećanja dodane vrijednosti.

Društvena struktura i ruralni prostor novi su identitet Slavonije i Baranje, a u ruralnim područjima, gdje se tradicionalni način života postupno transformira pod utjecajem industrijskih, tržišnih i obrazovnih procesa, događale su se duboke promjene (Šundalić, 2009). Ekonomska struktura stanovništva u ruralnim područjima se mijenjala, pri čemu se smanjivao udio poljoprivrednika, a rastao udio stručnih radnika i visokoobrazovanih profesionalaca. Ti rezultati naglašavali su potrebu za promjenama u ruralnom razvoju koje će prilagoditi seoske zajednice novim okolnostima i osigurati njihovu održivost u budućnosti.

Hunjet (2020) je u svom radu analizirala razvoj poljoprivrede u Osječko-baranjskoj županiji. Ona se isticala kao ključno područje za biljnu proizvodnju u Republici Hrvatskoj zahvaljujući plodnim tlima, obilnoj vodi te povoljnim klimatskim uvjetima. Unatoč izazovima poput negativnog trenda u stočarstvu i smanjenju površina pod nekim kulturama, postoji potencijal za rast poljoprivredne proizvodnje, posebice u voćarstvu. Potrebno je daljnje poticanje ekološke proizvodnje te podrška malim proizvođačima kako bi se osigurala održiva poljoprivredna budućnost u regiji. Dakle, naglasak u istraživanju bio je na razvoju drugih oblika poljoprivrede, a ne samo na uzgoju pojedinih kultura ili bavljenje određenim vrstama poljoprivredne proizvodnje. Raznovrsnost u poljoprivredi omogućavala je i lakše suočavanje s krizama koje su pogađale taj sektor. To je posebno važno naglasiti stoga što se i poljoprivreda istraživanog prostora uglavnom temeljila na monokulturnoj proizvodnji.

Za razvoj ruralnih prostora i njihov opstanak, bitno je voditi računa o kvaliteti života mladih osoba i obitelji. Privara (2019) se u svom istraživanju osvrnula na zadovoljstvo mladih kvalitetom života na području Grada Đakova. Ovo istraživanje naglašava važnost stavova

mladih o životu u lokalnoj zajednici Đakova. Glavni čimbenici koji utječu na kvalitetu života u Đakovu uključuju osnovne uvjete za život i dostupnost dodatnih sadržaja. Mladi su imali podijeljena mišljenja o kvaliteti života i budućnosti grada, ističući problem nedostatka organizacije lokalnih vlasti i nedostatka kulturnih i zdravstvenih sadržaja. Njihovi stavovi trebaju biti uzeti u obzir za buduće projekte u gradu. Istraživanje pokazuje prosječnu kvalitetu života u Đakovu, s mogućnošću poboljšanja putem dodatnih edukacijskih, sportskih, zdravstvenih i kulturnih sadržaja.

Većina naselja Grada Đakova su ruralna naselja dobrim dijelom vezana uz poljoprivrednu djelatnost. Održivost ruralnih prostora jedan je od predmeta istraživanja znanstvenika, no prostor Đakova nije značajnije istraživan u tom pogledu. Ipak, na Đakovo i njegovu okolicu, s obzirom na obilježja tog prostora, mogu se primijeniti i neki zaključci drugih, općenitijih, istraživanja. U rezultatima istraživanja koja se bave održivim razvojem ruralnih područja Republike Hrvatske često se predlažu alternativni pristupi razvoju ruralnih područja Hrvatske (Čavrak, 2003), koji se temelje na ideji da se tradicionalni način života i rada u ruralnim regijama može pretvoriti u resurs za razvoj. Umjesto da se sela pretvaraju u gradska područja s industrijskim obilježjima, ovaj pristup zagovara iskorištavanje bogate tradicije i kulture ruralnih područja, kao i očuvanog prirodnog okoliša. Takav bi pristup mogao biti primijenjen i na prostoru Grada Đakova, ponajprije u ruralnim naseljima koja čine njegov sastavni dio.

Demografskim procesima i njihovim utjecajem na transformaciju đakovačkog kraja bavio se na prijelazu u 21. st. Jukić (2007). Demografske karakteristike i trendovi na području Grada Đakova su izrazito negativni, što odražava opću situaciju u ruralnim područjima Hrvatske. Analiza osnovnih demogeografskih obilježja Grada Đakovu ukazuju na ozbiljnu prepreku društveno-gospodarskom razvoju tog područja. Geografske razlike između prigorskog i ravničarskog dijela Đakovštine postupno se smanjuju kroz demogeografske procese, iako je depopulacija ranije započela na prigorskom području. Sadašnji trendovi ukazuju na opću depopulaciju ruralnog prostora Đakovštine što će se detaljnije elaborirati u ovom istraživanju.

Temeljem navedenog, hrvatska poljoprivreda suočava se s izazovima proizašlim iz povijesnih, demografskih i ekonomskih čimbenika. Ratna zbivanja 20. stoljeća značajno su smanjila proizvodne kapacitete i uzrokovala dugoročnu stagnaciju. Demografski procesi, posebno starenje stanovništva, dodatno opterećuju sektor, smanjujući radnu snagu i povećavajući socijalne troškove. Unatoč povoljnim prirodnim uvjetima, usitnjenost zemljišta i nedostatak državne potpore ometaju razvoj poljoprivrede. Potrebni su generacijska obnova,

poboljšanje obrazovanja i promicanje raznovrsnosti u proizvodnji kako bi se osigurala održivost sektora u budućnosti.

4. SUVREMENI RAZVOJ POLJOPRIVREDE U RH

Poljoprivredna proizvodnja u Republici Hrvatskoj se utrostručila od 1900-ih do 1990-ih, ali je u devedesetim godinama 20. stoljeća nazadovala. Značajniji napredak nije ostvaren ni početkom 21. stoljeća. Smanjenje poljoprivredne proizvodnje ne odražava prirodne potencijale Hrvatske niti koristi tehnološke inovacije koje su dostupne modernoj poljoprivredi. U 2001. godini, od ukupno 1.457.000 hektara oranica i vrtova, zasijano je bilo samo oko 75 %. Površine pod vinogradima, voćnjacima i livadama također su se smanjile za čak 15 % u usporedbi s početkom 20. stoljeća (Stipetić, 2005). Ukupan udio poljoprivrednih površina u ukupnom zemljištu Hrvatske povećao se krčenjem i privođenjem kulturama sve do početka Drugoga svjetskog rata, a od tada postupno opada na račun šumskog, neplodnog i uglavnom građevinskog zemljišta. Poljoprivredni posjedi u Hrvatskoj su uglavnom usitnjeni s prosječnom veličinom oko 6 hektara, a u krškim krajevima posjedi su većinom zapušteni. Proizvodnja hrane je u RH od 1991. do 2012. pala za oko 30 %, dok je u svijetu narasla oko 33 % (Magaš, 2013). Najveći udio u poljoprivrednoj proizvodnji od 2000. do 2017. godine ima biljna proizvodnja (žito, industrijsko i krmno bilje, voće i povrće) s oko 65 %, dok stočarstvo u ukupnoj proizvodnji sudjeluje s oko 35 % (Krznar, 2018). Proizvodna struktura na istraživanom području pokazuje slične trendove. Hrvatska poljoprivreda zaostaje u razvoju i konkurentnosti u odnosu na očekivanja i planove tijekom cijelog razdoblja neovisnosti. Potreba za stabilizacijom voćarske, ratarske i vinogradarske proizvodnje očituje se u stalnom padu ukupne proizvodnje od početka stoljeća do danas, dok je situacija u stočarstvu, u pogledu broja grla, prirasta i ukupne proizvodnje, još nepovoljnija. Pod utjecajem razvijene Europe sve se više naglašava važnost ruralnog razvoja. Hrvatska poljoprivreda nije konkurentna u usporedbi s većinom zemalja EU-a, stoga je potrebno poboljšati konkurentnost i održati razvoj ruralnih područja (Horvat, 2020). No, unutar EU-a, poljoprivredno-prehrambeni sektor ima skroman udio od oko 1 % u ukupnom gospodarstvu. Takva poljoprivreda donosi niske prihode, neisplativa je i nije konkurentna, te u sadašnjem stanju ne može biti faktor održivog razvoja. Dodatni problem predstavlja tradicionalna struktura proizvodnje i neorganiziranost poljoprivrednih proizvođača, što dovodi do toga da lokalne zajednice nemaju prepoznatljive i

konkurentne autohtone proizvode za plasman na globalnom tržištu. Kroz povijest su se događale značajne tehničke i strukturne promjene te globalizacija poljoprivredne proizvodnje, što je malim proizvođačima otežalo opstanak i konkurentnost, a slični problemi prisutni su i danas. Potrebno je kontinuirano raditi na razvoju poljoprivrede, slijediti pozitivne europske trendove, ostvarivati postavljene ciljeve, povećati iskorištenost fondova i potpora te ojačati djelovanje na lokalnoj razini kako bi poljoprivreda postala i ostala konkurentna. Zbog razvijenosti prirodnih i klimatskih pogodnosti, poljoprivrednih resursa, zemljišta, i vodenih resursa, Republika Hrvatska ima veliki potencijal za napredak i razvoj poljoprivredne proizvodnje (Horvat, 2020). U takvim uvjetima, razvija se i poljoprivreda Grada Đakova koja po svojim obilježjima ne odudara od nacionalnog prosjeka, a što će se detaljnije elaborirati u sljedećim poglavljima rada.

5. NOVIJI RAZVOJ POLJOPRIVREDE OSJEČKO-BARANJSKE ŽUPANIJE I ĐAKOVAČKOG KRAJA

Poljoprivreda se na istraživanom prostoru razvija još od prapovijesti što su potvrdila arheološka istraživanja iz 1997. godine u sklopu kojih su istražena neolitička nalazišta stara oko 5500 godina prije Krista (URL 1). No, tema rada je vezana uz noviji razvoj poljoprivrede pa je bitno utvrditi što se događalo posljednjih desetljeća, posebno od vremena kad su na ovom području djelovali veliki poljoprivredni kombinati u sklopu kojih se osim primarnih djelatnosti razvijala i industrija temeljena na preradi primarne sirovine. To je odigralo važnu ulogu u razvoju poljoprivrede čitave regije jer je omogućilo i razvoj jačih urbanih središta kojima su gravitirala bogata ruralna poljoprivredna područja. Prije osnutka PIK-a Đakovština je bila kraj poznat po siromaštvu, no osnivanje Poljoprivredno industrijskog kombinata (PIK) Đakovo je promijenilo situaciju. PIK je bio najveći industrijski kompleks na području đakovačkog kraja. Većim dijelom se nalazio na području Grada Đakova, ali je obuhvaćao i ostale teritorijalne jedinice koje pripadaju đakovačkom kraju. Bio je vezan uz privatni sektor, te je ujedno bio i snažna privredna organizacija. PIK Đakovo su činili poljoprivredna društva iz okolice Đakova, nekoliko tvrtki i oko 20 poljoprivrednih zadruga s područja Grada Đakova (Dean 1984). PIK Đakovo je godinama mijenjao veličinu svoga posjeda koja je godinama rasla (Tablica 1.)

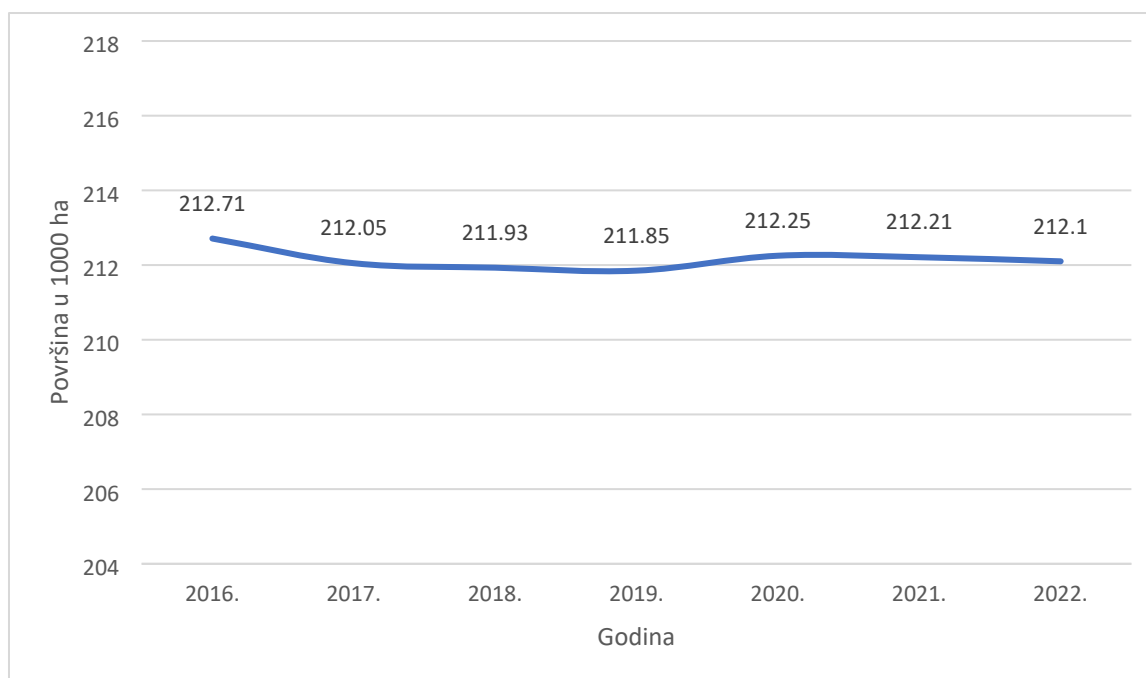
Tablica 1. Obradive površine PIK-a Đakovo za godine 1963., 1968., 1973., 1978. i 1983. u ha

GODINA	POVRŠINA
1963.	15.191
1968.	16.551
1973.	17.619
1978.	17.652
1983.	17.751

Izvor: Izrađeno prema Dean, 1984.

Uz tradicionalne odnosno dominirajuće kulture (pšenicu i kukuruz), PIK se orijentirao i na proizvodnju industrijskih kultura kao što su uljarice ili šećerna repa. Stočarsku proizvodnju PIK-a Đakovo pratile su različite teškoće, kao i ostale proizvođače mesa u zemlji. Vladale su vrlo česte oscilacije konjunktura na svjetskom i domaćem tržištu, a u vezi s tim, nerentabilna proizvodnja i česti gubitci nepovoljno su djelovali na razvoj stočarstva. Dakle, jasno je da je tadašnji PIK odigrao važnu ulogu u razvoju poljoprivrede đakovačkog kraja, ali i očuvanja i razvoja ruralnih prostora. Zbog mogućnosti u zapošljavanju te povezanosti poljoprivrede i tada razvijene prerađivačke industrije, čitav je taj prostor gospodarski prosperirao što se povoljno odrazilo na demografska kretanja sve do kraja 20. st. PIK pomalo slabi početkom 1980ih, a ratna zbivanja 1990ih posebno su se negativno odrazila na razvoj poljoprivrede. Slična je situacija bila i u drugim dijelovima Osječko-baranjske županije. Postojanje PIK-a u prošlosti uvelike se odrazilo na strukturu gospodarstva istraživanog prostora u novije doba jer su suvremeno stanje, način i vrsta proizvodnje te duboka povezanost s poljoprivredom proizašli iz povezanosti poljoprivrednika s tim kombinatom.

Osječko-baranjska županija najvrijednije je poljoprivredno područje Hrvatske. U županiji se nalazi 212.000 ha, tj. otprilike 19 % ukupnog obradivog zemljišta države. U razdoblju od 2016. do 2022. godine površina obradivih poljoprivrednih površina nije se znatno mijenjala (Slika 2.).

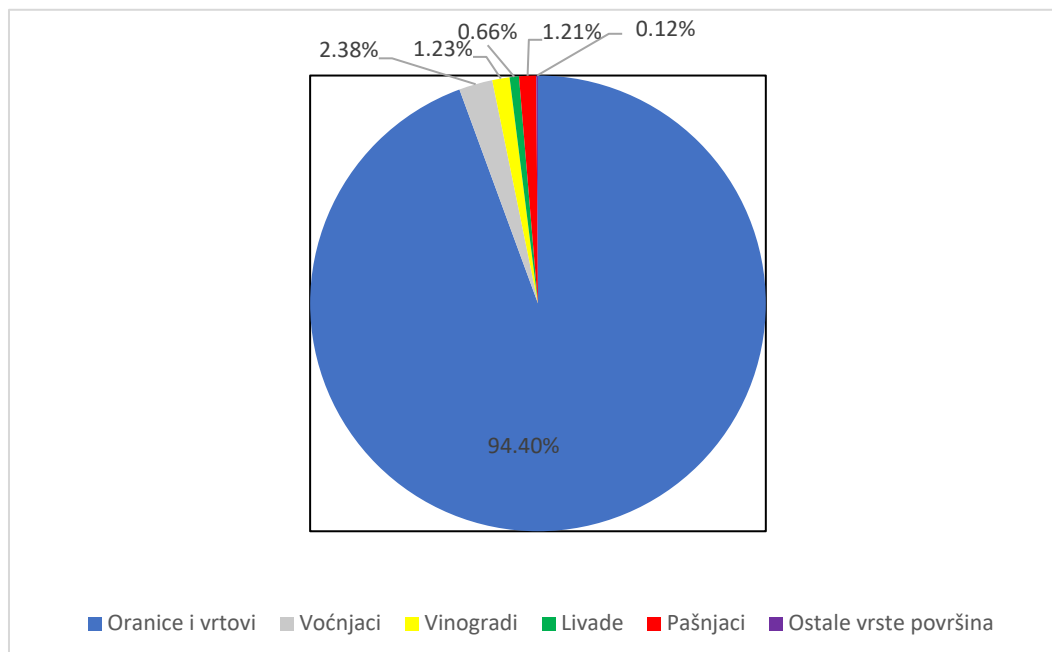
Slika 2. Veličina obradivih poljoprivrednih površina u Osječko-baranjskoj županiji za razdoblje 2016. – 2022.

Izvor: Izrađeno prema URL 6

Oranice predstavljaju najveći dio poljoprivrednog zemljišta toga prostora, pri čemu žitarice, napose pšenica i kukuruz, te uljarice dominiraju. U voćarskoj proizvodnji ističu se nasadi oraha i višanja. Struktura poljoprivrednog zemljišta odražava i način organizacije poljoprivredne proizvodnje, pri čemu prevladava uzgoj biljaka, dok se manji udio odnosi na proizvodnju životinjskih proizvoda. (URL 6). U 2020. godini, Osječko-baranjska županija je imala ukupno 72.633 grla goveda. No, važno je istaknuti da je svinjogojstvo prisutno s ukupno 366.423 grla svinja. U istom razdoblju, u županiji je evidentirano i 505.603 peradi, dok je broj ovaca iznosio 52.008, a koza 2.322 (URL 13). Unatoč prirodnim potencijalima, Hrvatska se suočava sa izazovom pokrivanja vlastitih potreba primarnim poljoprivrednim proizvodima putem domaće proizvodnje. U situaciji kada se površine ne koriste, poljoprivrednici su obvezni provoditi minimalne aktivnosti kako bi očuvali tlo za buduću produktivnost. Osječko-baranjska županija, iako značajna u poljoprivrednom sektoru s visokim potencijalom za povećanje proizvodnje i obradivog zemljišta, bilježi stagnaciju u površini obrađenog poljoprivrednog zemljišta. U suprotnosti s lokalnim trendom, na razini Hrvatske, dolazi do postupnog povećanja veličine obrađivane poljoprivredne površine u posljednjim godinama (URL 7). Unutar županije, obiteljska poljoprivreda predstavlja vodeći oblik u sektoru proizvodnje hrane, jer obiteljska gospodarstva čine najveći udio među ukupnim brojem poljoprivrednih

gospodarstava. Nacionalno gledano, postoji niz ključnih čimbenika koji su od suštinske važnosti za prosperitet obiteljskih gospodarstava. Većinu Hrvatske karakterizira slaba prisutnost velikih privatnih poljoprivrednih gospodarstava, s nešto većim brojem u pojedinim dijelovima Slavonije. Male farme igraju ključnu ulogu u razvoju ruralnih područja i poljoprivrede u Osječko-baranjskoj županiji, a isto je i na prostoru Grada Đakova. Nakon Drugoga svjetskog rata, velika gospodarstva su se proširila, djelomično zbog državnih mjera oduzimanja zemlje seljacima s posjedima većim od 10 hektara, te dodatnim otkupom privatnih zemljišta. Nakon osamostaljenja Hrvatske, državna gospodarstva su posjedovala oko 22 % ukupne obradive zemlje i ostvarivala su otprilike 33 % bruto proizvoda u sektoru poljoprivrede unutar zemlje (Župančić, 2005). Poljoprivredna proizvodnja u Osječko-baranjskoj županiji zauzima vodeće mjesto među županijama u Hrvatskoj zahvaljujući velikim površinama kvalitetnog poljoprivrednog zemljišta i dostupnosti vode. Upravni odjel za poljoprivredu Osječko-baranjske županije i Hrvatska gospodarska komora ističu da je poljoprivreda od izuzetne važnosti za županiju kao ključni pokretač regionalnog gospodarskog razvoja. Poljoprivreda izravno doprinosi otvaranju radnih mjesta, gospodarskom rastu, poboljšanju životnog standarda i općem prosperitetu. Ona također može postati značajan izvozni sektor te pružiti veće mogućnosti zapošljavanja za ljude različitih struka. Trenutno je stočarska proizvodnja u Hrvatskoj u vrlo lošem stanju zbog smanjenja stočnog fonda, posebno u svinjogojstvu i govedarstvu, te zbog prekomjernog uvoza stoke i mesa, kao i smanjene proizvodnje mlijeka. Neriješeni imovinsko-pravni odnosi i rascjepkanost zemljišta predstavljaju glavne prepreke razvoju poljoprivredne proizvodnje. Ovi čimbenici otežavaju efikasno funkcioniranje poljoprivrednog tržišta u Osječko-baranjskoj županiji, kao i u cijeloj Hrvatskoj (Malenica, 2015.). Najzastupljenije grane poljoprivrede u županiji su ratarstvo i stočarstvo. Zahvaljujući povoljnim klimatskim uvjetima i velikim poljoprivrednim površinama, županija ima kapacitet proizvesti više nego što je potrebno za njeno stanovništvo. Kada bi Osječko-baranjska županija u potpunosti iskoristila svoje potencijale, mogla bi zadovoljiti vlastite potrebe, ali i značajno doprinijeti opskrbi tržišta Hrvatske i Europske unije. Da bi se to postiglo, potrebno je povećati stočni fond i intenzivirati ratarsku proizvodnju te druge poljoprivredne aktivnosti (Njavro i Čop, 2021). Prema podacima Hrvatske gospodarske komore (2022.), u Osječko-baranjskoj županiji trenutno se obrađuje 212.095 hektara poljoprivrednih površina, od kojih je 200.226 ha oranica i vrtova, 5.041 ha voćnjaka, 2.600 ha vinograda, 1.393 ha livada, 2.573 ha pašnjaka i 262 ha drugih vrsta površina (Slika 3.). Najzastupljenije poljoprivredne kulture su žitarice s udjelom od 53,9 %, uljarice sa 26,15 %, a šećerna repa s 3,6 % (URL 5). U stočarstvu dominira svinjogojstvo, koje, kao i druge grane stočarske proizvodnje,

bilježi negativan trend. Broj svinja, konja i goveda opada, dok se broj ovaca, koza i magaraca povećava. Ekološka proizvodnja zahtijeva puno truda i rada, a ključno je da mali proizvođači pređu na ekološku proizvodnju, uz podršku potrošača i institucija te poboljšanje ponude ekoloških proizvoda na domaćem tržištu (Hunjet, 2020).

Slika 3. Raspodjela obradivih poljoprivrednih površina u Osječko-baranjskoj županiji za 2022. godinu

Izvor: Izrađeno prema URL 14

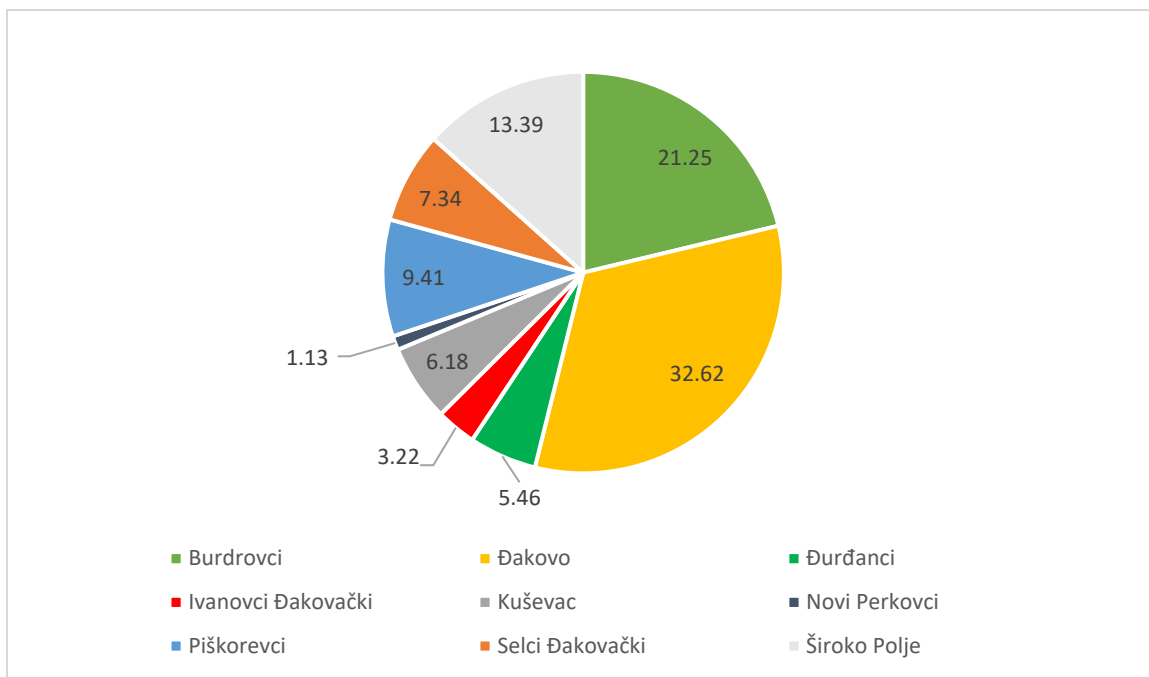
Poljoprivredna proizvodnja, uzgoj konja i vinogradarstvo čine bitan dio ekonomske aktivnosti na području Grada Đakova. Naselje Đakovo je urbano naselje, no i dalje je znatno vezano uz poljoprivredne površine i razvoj poljoprivrede. Na području Grada Đakova ukupno ima 10.412 ha poljoprivrednih površina, što je 4,92 % poljoprivrednih površina Osječko-baranjske županije (2020.) U Gradu Đakovu se nalazi ukupno 6.556 parcela. Najviše poljoprivrednih površina imaju naselja Budrovci, Đakovo i Piškorevci. Oranice su najzastupljenije poljoprivredne površine na području Grada Đakova, a 2020. godine tamo je bilo ukupno 1.005 poljoprivrednih gospodarstava. Najviše poljoprivrednih gospodarstava imaju naselja Đakovo, Budrovci i Selci Đakovački. Na području Grada Đakova ukupno ima 1.938 ha poljoprivrednih površina na kojima se odvija ekološka proizvodnja. Najzastupljenije ekološke vrste su ozima pšenica, kamilica i lucerna (URL 2). U Republici Hrvatskoj se posljednjih godina bilježi konstantan rast površina koje su pod ekološkim uzgojem. To je dijelom vezano uz

povećanje poticaja za ekološku proizvodnju u sklopu Zajedničke agrarne politike EU. Također, Osječko-baranjska županija je županija koja ima velik broj ekoloških proizvođača i velike površine pod ekološkim uzgojem s udjelom od 18 % u ukupnim ekološkim površinama države (Grgić i dr., 2020). Grad Đakovo iz godine u godinu bilježi sve veći broj površina na kojima se obavlja ekološka poljoprivreda, a najviše se uzgajaju trave i travolika paša i pašnjaci.

Digitalizacija je postala standard u poljoprivredi. Proizvodnja se sada oslanja na analizu podataka, uključujući stalno ažurirane vremenske prognoze, uz korištenje visoko automatiziranih poljoprivrednih strojeva opremljenih senzorima. To omogućuje precizno prilagođavanje hranidbe i gnojidbe za veliki broj biljaka i životinja s ciljem optimizacije proizvodnje hrane. Suvremeni poljoprivredni strojevi koriste inteligentne tehnologije za digitalno usklađivanje procesa (Dimšić, 2020). Automatizirani sustavi i robotika omogućuju nadzor nad životinjama, biljkama i tlom te obavljaju poljoprivredne zadatke poput primjene gnojiva i rezidbe voćaka. Tehnologija također uključuje dronove sa senzorima za analizu stanja tla (Zimmer i dr., 2021). U Đakovu i ostatku Panonske Hrvatske, poljoprivrednici nisu bili skloni korištenju interneta niti su imali povjerenja u nove tehnologije sve do prije otprilike petnaest godina. Iako su različita tehnološka rješenja bila dostupna, ulaganja u njih bila su minimalna, pa je potrebno podići svijest među poljoprivrednicima o važnosti ulaganja u tehnologiju. Tradicionalno, poljoprivrednici u Slavoniji i Baranji više su se oslanjali na državnu potporu i osobno iskustvo nego na informacije dostupne putem interneta (Šundalić i dr., 2010). Posljednjih su se godina počeli organizirati seminari kroz koje se i poljoprivrednici mogu upoznati s primjenom novih tehnologija u poljoprivredi. Posebice se to odnosi na primjenu sustava navodnjavanja kap po kap, solarizaciju tla, korištenje otpadnih voda za navodnjavanje te mnoge druge projekte iz biotehnologije (URL 12). Tehnologija se sve više koristi i danas mnoge obiteljske farme imaju svoje web stranice, a tijekom pandemije došlo je do procvata online kupovine, što je djelomično zahvatilo i OPG-ove. Važno je istaknuti da različite tehnologije mogu značajno pomoći poljoprivrednicima u Slavoniji i Baranji, no to zahtijeva razvijenu infrastrukturu i širokopojasni pristup internetu. Korištenjem geografskih informacijskih sustava moguće je analizirati različite kriterije i razviti modele pogodnosti za poljoprivredno zemljište. Sve ove tehnologije omogućuju poljoprivrednicima da bolje iskoriste svoje zemljište (Šiljeg i dr., 2020).

5.1. Potpore u poljoprivredi u Gradu Đakovu

Grad Đakovo od 2018. godine aktivno provodi programe potpore za poljoprivredu i ruralni razvoj. Program potpore za razdoblje 2018. – 2020. i Program dodjele potpora za razdoblje 2021. – 2023. godine potpuno su usklađeni s pravilima Europske unije o državnim potporama u poljoprivredi i ruralnom razvoju, u skladu s Uredbom Komisije EU o de minimis potporama. Cilj ovih programa je poticanje razvoja poljoprivrede i poboljšanje ruralnih područja. Oni potiču osnivanje novih poljoprivrednih gospodarstava, jačanje postojećih, te potiču konkurentnost poljoprivrede. Osim toga, programi pomažu u postizanju dodatnih ciljeva definiranih poljoprivrednom politikom Republike Hrvatske. Mjere i aktivnosti u okviru tih programa određene su na osnovu analize potreba poljoprivrednih subjekata u Gradu Đakovu, identifikacije njihovih potreba, te analize realizacije sličnih programa na razini Republike Hrvatske. Također, pružaju se financijske potpore kroz pet različitih mjera, namijenjenih poljoprivrednim gospodarstvima, što uključuje obrte, obiteljska poljoprivredna gospodarstva, zadruge i trgovačka društva te druge pravne osobe registrirane za obavljanje poljoprivredne djelatnosti. Organiziraju se i manifestacije poput sajma poljoprivrede, obrtništva i gospodarstva pod nazivom "Đakovo EXPO", te se sudjeluje u drugim manifestacijama kao što su Festival migracija, kultura i građanstva u Luksemburgu, Viroexpo i druge (URL 8). Na istraživanom prostoru u 2022. godini ostvareno je 10.164.974,87 eura potpora. Najveći iznos potpore u 2022. godini ostvarilo je naselje Đakovo, 3.316.049,69 eura, i naselje Budrovci, 2.160.342,93 eura, dok su najmanji iznos potpora ostvarili naselja Novi Perkovci i Ivanovci Đakovački, 114.531,48 eura, odnosno 326.936,07 eura (Slika 4.) (URL 11).

Slika 4. Raspodjela potpora u poljoprivredi u 2022. godini prema naseljima Grada Đakova (u %)

Izvor: Izrađeno prema URL 11

Kroz pet razvojnih mjera provode se ulaganja i dodjeljuju potpore. Prva mjera omogućuje potpore za podizanje novih ili restrukturiranje postojećih višegodišnjih nasada. Druga mjera usmjerena je na izgradnju i opremanje zatvorenih ili zaštićenih prostora i objekata. Treća mjera fokusira se na ulaganja u kontrolu plodnosti tla na poljoprivrednim gospodarstvima. Četvrta mjera pruža podršku malim poljoprivrednim proizvođačima za nabavu nove poljoprivredne mehanizacije i opreme. Posljednja mjera nudi subvenciju kamatnih stopa za kredite namijenjene sjetvi i stočarskoj proizvodnji, u suradnji s Osječko-baranjskom županijom (URL 9).

5.2. Struktura i broj poljoprivrednika Grada Đakova

Da bi se utvrdile suvremene promjene po pitanju broja poljoprivrednih gospodarstava analizirani su podaci iz Upisnika poljoprivrednika za 2016. godinu, i oni najnoviji iz 2023. godine. Razlika između tih podataka jest to što se u 2016. nije vodila kategorija SOPG (samoopskrbno poljoprivredno gospodarstvo), već je ona uvedena tek 2019. godine. U promatranom razdoblju se broj registriranih poljoprivrednih gospodarstava smanjio sa 1146 na 1052 (Tablica 2.). SOPG predstavlja fizičku osobu – poljoprivrednika, koji se bavi poljoprivredom za osobne potrebe unutar iskorištavanja prirodnih resursa zemlje. Također, SOPG se bavi prodajom ili razmjenom neprerađenih proizvoda dobivenih iz te djelatnosti. Za tu osobu, poljoprivreda nije primarna djelatnost, odnosno poljoprivrednik nije u potpunosti posvećen tom zanimanju, a temelji se na korištenju vlastitih ili unajmljenih proizvodnih resursa, uz rad, znanje i vještine članova kućanstva. Ekonomska veličina SOPGa (EVPG) ograničena je na iznos manji ili jednak 3000 eura (URL 10). OPG predstavlja organizacijski oblik gospodarskog subjekta u poljoprivredi kojeg vodi fizička osoba. On trajno i samostalno obavlja djelatnost poljoprivrede te ostale dopunske djelatnosti s ciljem stvaranja prihoda.

Tablica 2. Broj poljoprivrednih gospodarstava u 2016. i 2023. godini u naseljima Grada Đakova

	GODINA	ZADRUGA	TRG. DRUŠTVO	SOPG	OBRT	OPG	DRUGE PRAVNE OSOBE	UKUPNO
BUDROVCI	2016.	0	4	-	2	99	0	105
	2023.	0	4	10	2	61	0	77
ĐAKOVO	2016.	3	16	-	31	438	3	491
	2023.	4	16	58	31	361	3	473
ĐURĐANCI	2016.	0	0	-	1	45	0	46
	2023.	0	0	5	1	42	0	48
IVANOVCI ĐAKOVAČKI	2016.	0	1	-	3	57	0	61
	2023.	0	2	0	3	59	0	64
KUŠEVAC	2016.	0	1	-	4	40	0	45
	2023.	0	1	1	1	30	0	35
NOVI PERKOVCI	2016.	0	0	-	1	39	0	40
	2023.	0	0	1	1	35	0	38
PIŠKOREVCI	2016.	0	0	-	10	121	0	131
	2023.	0	1	10	10	96	0	118
SELCI ĐAKOVAČKI	2016.	0	0	-	3	123	0	126
	2023.	0	0	9	9	85	0	98
ŠIROKO POLJE	2016.	1	4	-	7	89	0	101
	2023.	1	4	9	9	79	0	101
UKUPNO	2016.	4	26	-	62	1051	3	1146
	2023.	5	28	103	103	848	3	1052

Izvor: Izrađeno prema URL 15

Najveći pad u broju registriranih poljoprivrednih gospodarstava bilježe naselja Budrovci i Piškorevci, dok mali porast broja registriranih poljoprivrednih gospodarstava bilježe naselja Đurđanci i Ivanovci Đakovački (URL 6). Gledajući broj stanovnika između posljednja dva popisna razdoblja, naselje Budrovci ostvarilo je pad od 153 stanovnika, dok je naselje Piškorevci ostvarilo pad od 473 stanovnika. S obzirom na znatan pad broja poljoprivrednih gospodarstava u navedenim naseljima, zasigurno je depopulacija imala utjecaj na smanjenje registriranih poljoprivrednih gospodarstava za razdoblje od 2016. do 2023. godine. Također, jedan od razloga smanjenja ukupnog broja poljoprivrednih gospodarstava je i stopa mortaliteta. U razdoblju od 2011. do 2021. mortalitet znatno raste, a značajan dio nositelja OPG-ova su

osobe starije životne dobi. Njihovi nasljednici preuzimaju posjede, ali ne uvijek jer se neki od njih ne žele baviti poljoprivredom.

5.3. Površina poljoprivrednih zemljišta, po vrsti i naseljima

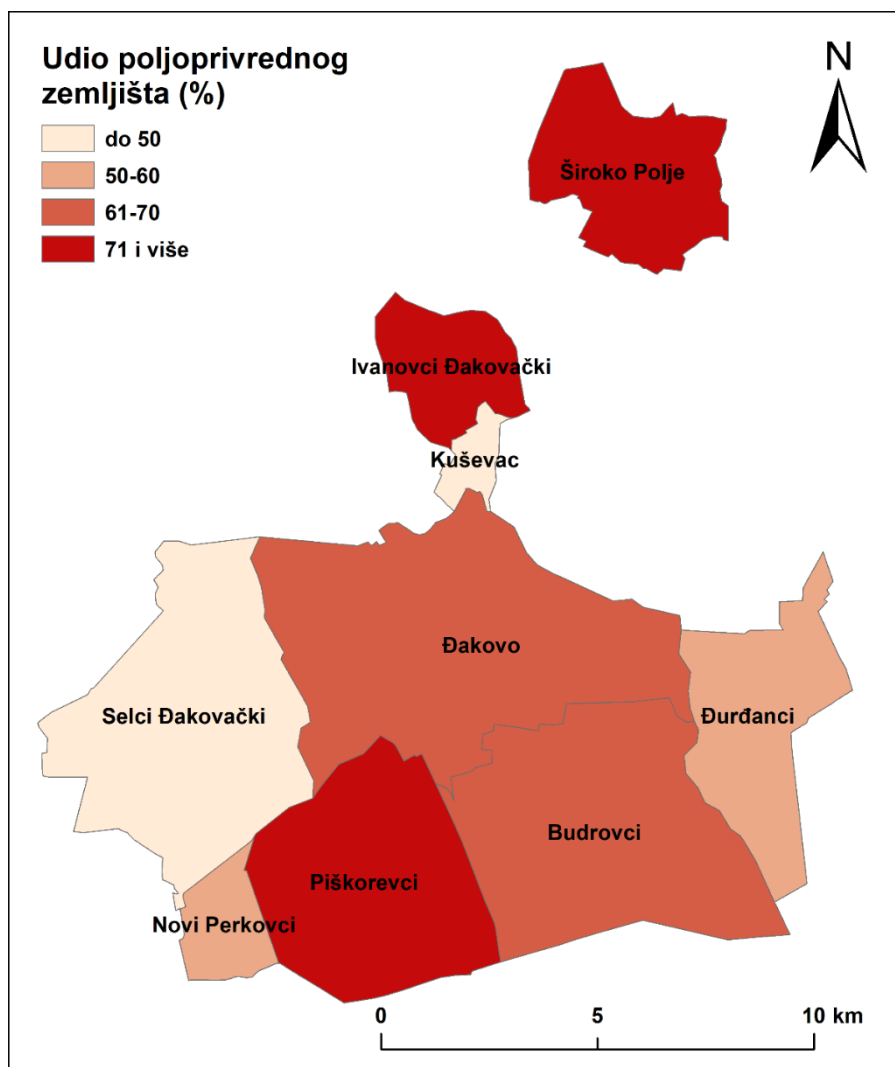
Smanjenje ukupne površine poljoprivrednog zemljišta uočava se analizom promjene poljoprivrednog zemljišta, ukupno i po vrsti uporabe, u posljednjem dostupnom petogodišnjem razdoblju (Tablica 3.)

Tablica 3. Prikaz površina ARKODa po naseljima i vrsti uporabe poljoprivrednog zemljišta 31. 12. 2016. i 31. 12. 2023.

	GOD	ORANICA	STAKLENIK	LIVADA	PAŠNJAK	VINOGRADI	VOĆNJAK	OSTALA ZEMLJ.	UKUPNO
BUDROVCI	2016	1920,70	0,18	7,03	27,70	12,97	24,83	8,30	2001,71
	2023	1870,78	0,04	8,21	12,19	8,71	41,19	4,04	1945,16
ĐAKOVO	2016	2035,34	0,99	13,70	0	0,31	82,38	5,53	2138,25
	2023	1847,11	1,02	2,84	0	0,29	106,85	7,26	1965,37
ĐURĐANCI	2016	989,93	0,01	0,79	63,09	0,04	8,38	0,76	1063,00
	2023	874,37	0	0,15	59,75	0,04	30,25	0,38	964,94
IVANOVCI ĐAKOVAČKI	2016	622,08	1,27	0,79	5,04	0	7,54	0,14	636,86
	2023	620,76	1,10	0,08	0,59	0	29,38	0,60	652,51
KUŠEVAC	2016	38,09	0,14	0,12	0,18	0	0,14	0	38,67
	2023	81,51	0,12	0,07	0	0	3,89	0	85,59
NOVI PERKOVCI	2016	241,90	0	2,45	0	0,38	5,56	0,92	251,21
	2023	249,42	0	2,14	0	0,30	6,41	1,12	259,39
PIŠKOREVCI	2016	1712,66	0,01	2,10	5,10	0,15	50,53	1,45	1772,00
	2023	1663,49	0	3,34	4,48	0	81,05	3,03	1755,39
SELCI ĐAKOVAČKI	2016	1367,09	0	36,91	20,81	1,98	30,90	0,78	1458,47
	2023	1336,48	0	38,53	18,11	2,04	46,29	0,91	1442,36
ŠIROKO POLJE	2016	1106,42	0,05	0,65	0	0,02	30,51	11,59	1149,24
	2023	1148,69	0,07	1,28	0	0	43,30	1,66	1195,00
UKUPNO	2016	10034,20	2,66	64,54	121,91	15,87	240,77	29,45	10509,40
	2023	9692,61	2,35	56,64	95,12	11,38	388,61	19,00	10265,71

Izvor: Izrađeno prema URL 6

Površina svih vrsta poljoprivrednog zemljišta u razmaku od pet godina se smanjila, izuzev površina voćnjaka koja se od 2016. do 2023. godine povećala za 150 hektara. Ukupna površina svih vrsta poljoprivrednih zemljišta u navedenom razdoblju se smanjila za 245 hektara. Na području Grada Đakova u 2023. godini, bilo je 10.265,71 hektar poljoprivrednog zemljišta, a od toga 19,14 % pripada naselju Đakovo i 18,95 % naselju Budrovci. Oranica je najkorišteniji oblik uporabe zemljišta i zauzima preko 90 % svih poljoprivrednih zemljišta u svim naseljima Grada Đakova, a naselja s preko 96 % oranica su Budrovci, Novi Perkovci i Široko Polje. Naselja Piškorevci, Ivanovci Đakovački i Široko polje imaju preko 70 % poljoprivrednog zemljišta u ukupnoj površini naselja. (Slika 5.) (URL 6).

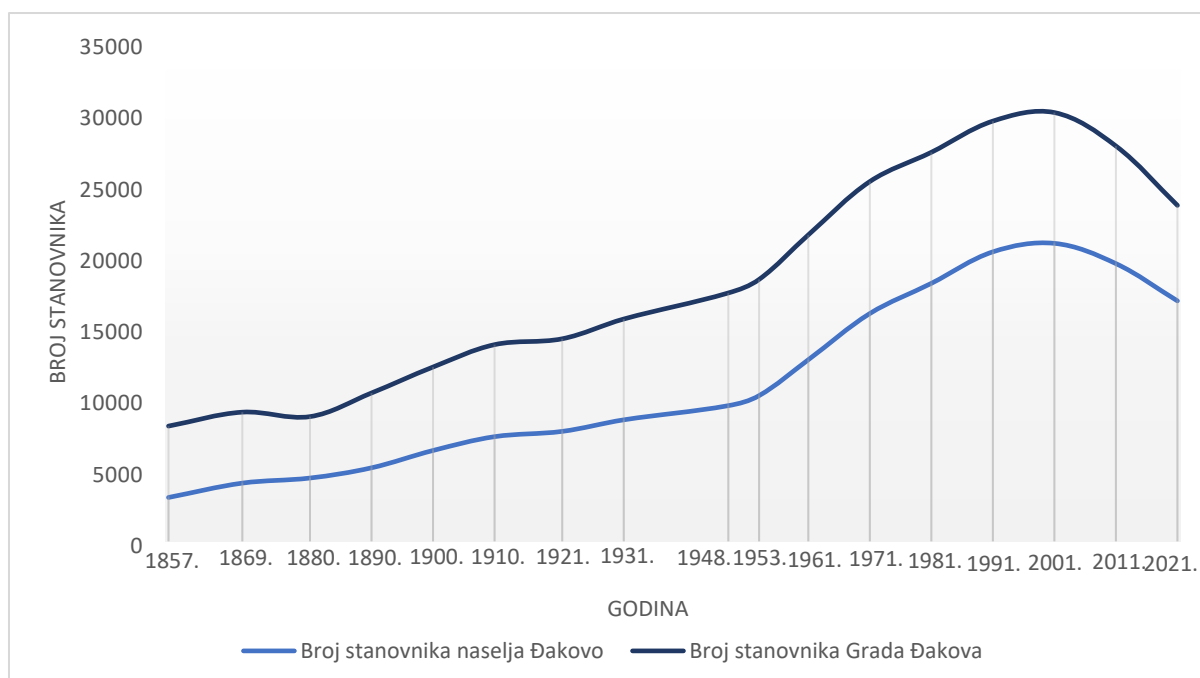
Slika 5. Udio poljoprivrednog zemljišta po naseljima u ukupnoj površini naselja

Izvor: izrađeno prema URL 1

6. DEPOPULACIJA STANOVNIŠTVA U GRADU ĐAKOVU

Grad Đakovo ima povoljne prirodne uvjete za pozitivan demografski rast. To se ponajviše odnosi na obilje vodnih resursa, plodnog tla, povoljne klimatske i reljefne značajke što su dobri preduvjeti za razvoj naseljenosti, organizaciju prometnog sustava i razvoj gospodarstva dobrim dijelom temeljenog na poljoprivredi i preradi proizvoda uz što se naslanja i razvoj uslužnih djelatnosti poput trgovine. Međutim, demografski razvoj Grada Đakova uvelike je pod utjecajem drugih čimbenika, uključujući povijesno-političke i društveno-gospodarske aspekte, koji su uzrokovali nestabilnost u demografskim trendovima, osobito u novije vrijeme. Očitava se demografska polarizacija između rubnih brdskih područja i središnjeg prapornog ravnjaka Grada Đakova. Brdska područja su prometno izoliranija i manje razvijena u gospodarskom i poljoprivrednom smislu, što rezultira značajnom depopulacijom u tim selima. Nasuprot tome, visoko vrijedno područje prapornog ravnjaka ima bolju prometnu povezanost i razvijeniju poljoprivredu i gospodarstvo, što ga čini privlačnijim za stanovništvo (Čatić, 2017.).

Stanovništvo Grada Đakova u razdoblju između 1857. i 2001. godine više se nego utrostručilo tj. poraslo je za 372,10 %. Kroz čitavo to razdoblje, izuzev 1869. – 1880., iz popisa u popis bilježena je pozitivna ukupna promjena broja stanovnika. No, nakon 2001. godine uslijedilo je nepovoljno razdoblje s kontinuiranim padom broja stanovnika (od 2001. do 2021. pad je iznosio 21,65 %). Kretanje ukupne populacije pokazuje brži rast do 1931. godine, dok je nakon Drugoga svjetskog rata rast postao mnogo sporiji. Blagi pad broja stanovnika u drugoj polovini 19. st. bio je posljedica epidemije kolere. Najveći pad broja stanovnika zabilježen je u međupopisnom razdoblju 2011. – 2021. (– 15,02 %), dok je najveći porast broja stanovnika zabilježen u međupopisnom razdoblju 1961. – 1971. (+ 14,83 %) (Slika 6.).

Slika 6. Kretanje broja stanovnika naselja Đakovo i Grada Đakova u razdoblju od 1857. do 2021.

Izvor: Izrađeno prema URL 4

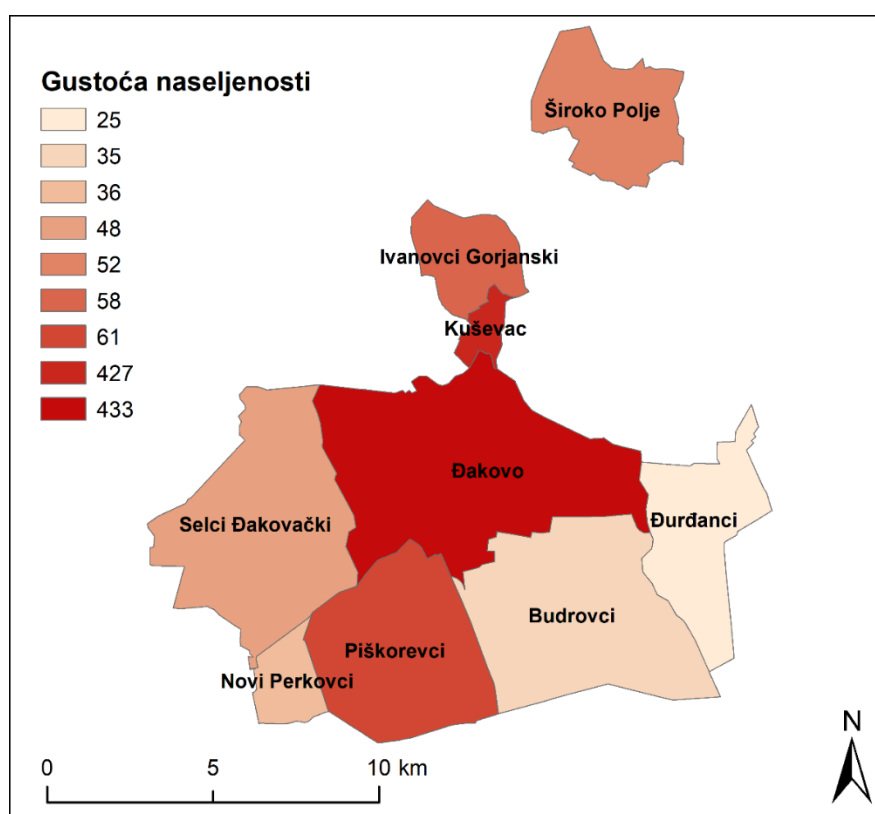
Ukupan porast broja stanovnika Grada Đakova uvelike je determiniran stalnim rastom samog naselja Đakovo tj. posljedica je snažne urbanizacije i industrijalizacije koja je obilježila drugu polovinu 20. st. Jačanje procesa urbanizacije uz istovremenu deruralizaciju, odnosno koncentriranja stanovništva u Gradu Đakovu, rezultiralo je povećanjem ukupnog udjela urbanog stanovništva u ukupnom stanovništvu nekadašnje općine. Još 1857. godine u Đakovu je živjelo svega 38,05 % ukupnog stanovništva tadašnje općine, da bi taj udio do 1910. godine porastao na 53,21 %, a do 1931. godine na 54,65 %. Ne smije se zanemariti ni iseljavanje stanovništva prigorskog i ravničarskog dijela općine prema drugim značajnijim urbanim središtima, posebno Osijeku. Nakon Drugoga svjetskog rata izgrađene su kvalitetnije prometnice koje poboljšale povezanost Đakova sa Osijekom, Slavonskim Brodom i Vinkovcima pa je udio stanovnika u Đakovu u odnosu na ukupan broj stanovnika analizirane administrativne jedinice i dalje rastao, a do 2021. godine taj udio je narastao na 71,57 % (URL 4).

Iako je depopulacija rubnih dijelova Grada Đakova započela u ranijim vremenima, danas se može primijetiti da se depopulacija ravnomjerno širi na sve dijelove istraživanog prostora jer od popisa 2001. godine broj stanovnika čitavog analiziranog prostora rapidno opada (Slika 7). Uzrok su loši gospodarski uvjeti, napose oni u poljoprivredi, nemogućnost pronalaska posla u ruralnim krajevima te ubrzana urbanizacija. Kako je vidljivo iz posljednjega popisa

stanovništva, depopulacija je zahvatila i sami grad Đakovo, tako da je taj proces prisutan u svim naseljima Grada Đakova (Čatić, 2017).

6.1. Gustoća stanovništva na području Grada Đakova

Na gustoću naseljenosti, kao i na razmještaj stanovništva na području Grada Đakova utjecali su društveno-geografski, prirodno-geografski, demografski i politički čimbenici. Najveću gustoću naseljenosti imaju naselja Đakovo sa 433 stan./km² i naselje Kuševac sa 427 stan./km², dok najmanju gustoću naseljenosti imaju Đurđanci sa 25 stan./km² (Slika 7.).

Slika 7. Karta gustoće naseljenosti u Gradu Đakovu

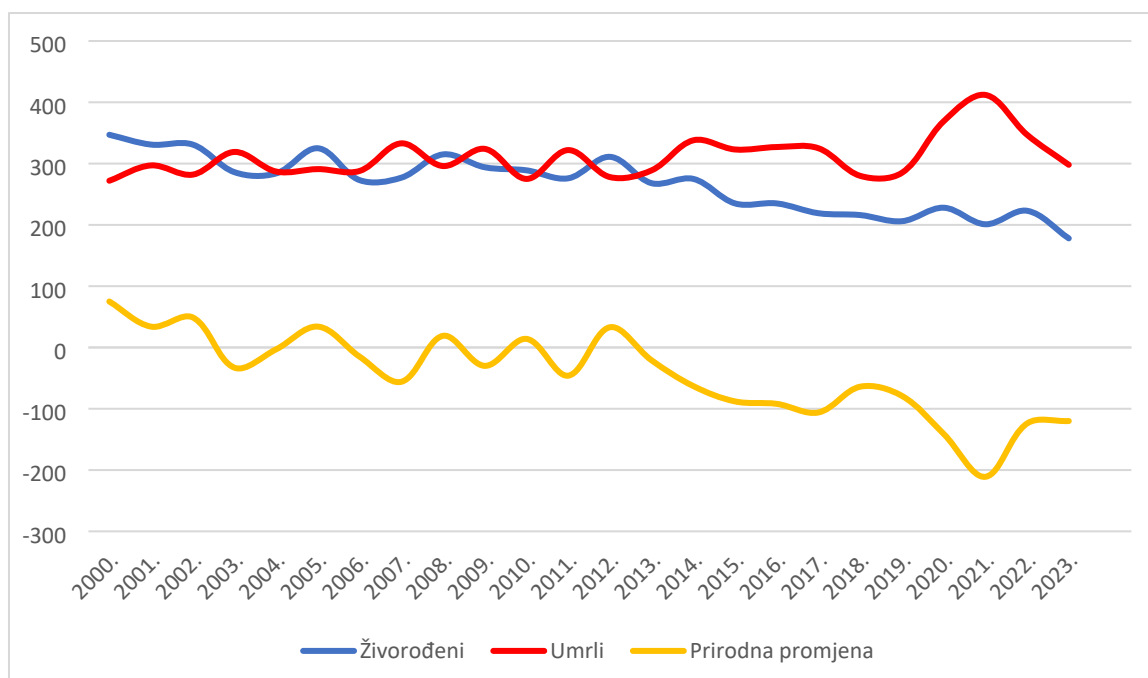
Izvor: izrađeno prema URL 18

Naselje Đakovo ima najveću gustoću naseljenosti jer je to urbanizirano i prometno bolje povezano područje u odnosu na ostala naselja.. Na području naselja Novi Perkovci i Đurđanci, većinu stanovnika čini staro stanovništvo, a mlado stanovništvo je emigriralo najviše u Njemačku. U naseljima Piškorevci, Ivanovci Đakovački i Široko Polje gustoća stanovništva varira u rasponu od 50 do 60 stan./km². To su ruralna područja s velikim površinama oranica,

te zbog toga imaju manju gustoću stanovništva od naselja Đakovo. Društveno-geografski čimbenici su istaknuli naselje Đakovo kao središte razvoja cijeloga kraja te potaknuli urbanizaciju, a unatoč tome što i ostali dijelovi Grada imaju povoljne prirodne uvjete za razvoj gospodarstva, način vrednovanja tih resursa i naglasak na razvoju industrije jednog urbanog središta, doveo je do polariziranog razvoja i utjecao na diferencirano naseljavanje i demografski razvoj određenih dijelova Grada Đakova (Jukić, 2007.).

6.2. PRIRODNO I MEHANIČKO KRETANJE STANOVNIŠTVA

Intenzivna migracija iz tradicionalnih ruralnih područja Đakovštine prema gradovima, posebno Đakovu, u drugoj polovici 20. stoljeća, bila je uzrokovana rastom deagrarizacije i industrijalizacije. Ovi procesi su rezultirali značajnim padom opće stope prirodne promjene, brzim smanjenjem stope nataliteta, neznatnim smanjenjem stope mortaliteta. Posttranzicijski trendovi u demografiji Grada Đakova postali su posebno vidljivi krajem 20. i početkom 21. stoljeća. Stopu nataliteta, koja je iznosila 13,4 ‰ 1991. godine, nastavila je opadati, dosegnuvši 11,6 ‰ do 2001. godine, dok stopa mortaliteta uglavnom stagnira. Stoga, unatoč pozitivnoj prirodnoj promjeni u periodu od 1991. do 2001. godine, ukupna populacija Grada Đakova se smanjila. To sugerira da je nakon Domovinskog rata emigracija postala ključni faktor depopulacije Grada Đakova (URL 4). Broj živorođenih na području Grada Đakova nakon 2000. godine opada. Početkom 21. stoljeća broj živorođenih je varirao u rasponu od 300 do 350 dok je broj umrlih varirao od 270 do 320. U tom razdoblju prirodna promjena je bila pozitivna. Danas je situacija potpuno drugačija. Broj živorođenih se smanjio u prosjeku na 200 rođene djece godišnje, dok broj umrlih u prosjeku varira od 300 do 350. Najviše se ističe 2021. godina kada je na području Grada Đakova preminulo 412 stanovnika. Jedan od glavnih razloga tolikog broja umrlih je pandemija COVID-19. Iz tih podataka vidljivo je kako se broj rođene djece znatno smanjuje, dok stopa mortaliteta znatno raste čime dolazi i do značajnog povećanja broja i udjela starog stanovništva (Slika 9.). Broj rođene djece značajno je opao i u urbanim i u tradicionalno poljoprivrednim ruralnim prostorima pa bi se buduće smanjenje broja mladog stanovništva moglo negativno odraziti na strukturu radne snage, a time i nedostatak budućih poljoprivrednika.

Slika 8. Prirodno kretanje stanovništva Grada Đakova od 2000. do 2023. godine

Izvor: Izrađeno prema URL 4

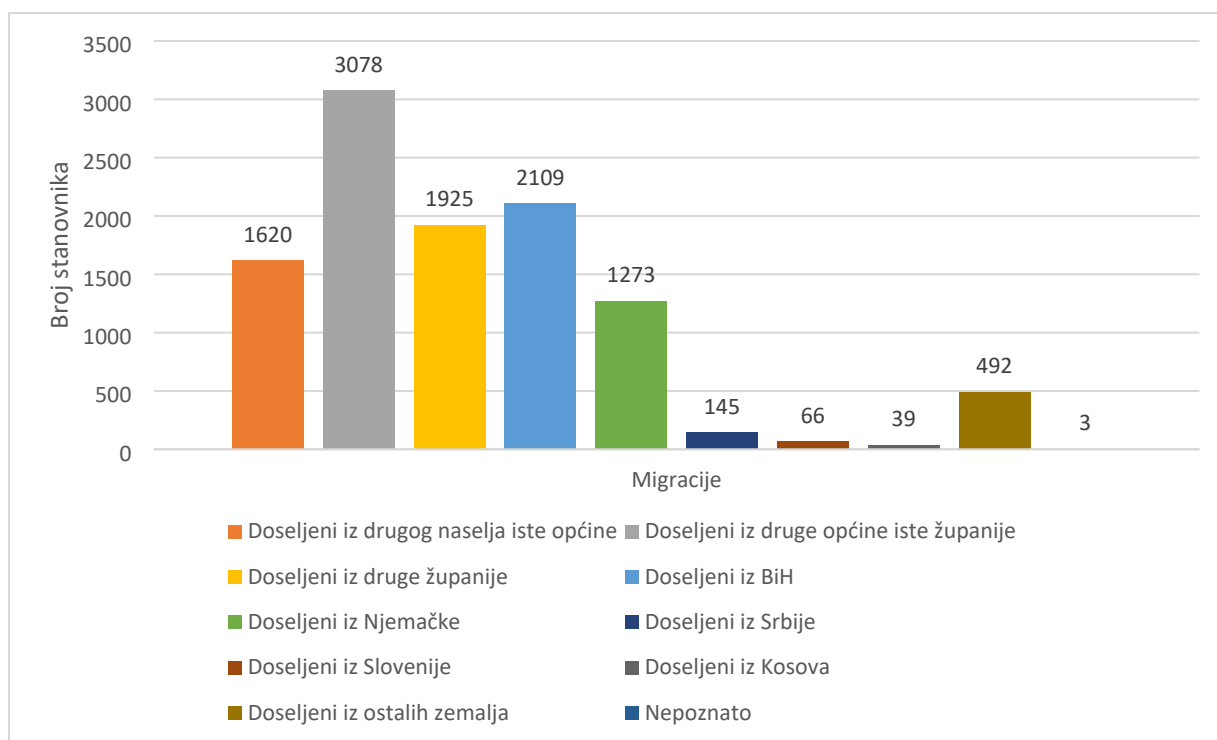
Migracijski saldo Grada Đakova je posljednjih godina negativan. Tek 2020. i 2021. razlika između broja odseljenih i broja doseljenih se malo smanjila zbog pandemije COVID-19 (Tablica 4.), no već u 2022. broj odseljenih opet značajno raste. Odlaze mahom mladi ljudi, često i cijele obitelji što se već sad negativno odražava na gospodarstvo čitavog kraja. Smanjuje se broj radno sposobnih, ali i djece u vrtićima i školama zbog čega pati i obrazovni sustav te su ugrožena i radna mjesta u drugim sektorima djelatnosti, a ne samo u primarnim.

Tablica 4. Migracijski saldo grada Đakova od 2018. do 2022. godine

GODINA	DOSELJENI	ODSELJENI	MIGRACIJSKI SALDO
2018.	456	793	-337
2019.	427	697	-270
2020.	461	530	-69
2021.	437	525	-88
2022.	516	684	-168

Izvor: Izrađeno prema URL 16

Oko 55 % stanovnika koji trenutno žive u Gradu Đakovu od svoga rođenja stanuju u istom naselju. Prema migracijskim obilježjima (2021.), najviše je doseljenih došlo iz druge općine Osječko-baranjske županije. Razlog tome je urbano-gospodarski razvoj Đakova u prijašnjim razdobljima, ali dio je došao i udajno-ženidbenim vezama. Treba spomenuti da je u odnosu na prijašnji popis stanovnika iz 2011. godine u skladu sa smanjenjem ukupnog broja stanovnika, došlo i do smanjenja broja osoba koje su doseljene u naselje stanovanja što znači da je emigracija zahvatila i one koji od rođenja žive na tom prostoru i one koji su doseljeni. U međupopisnom razdoblju se za čak 26,2 % smanjio i broj doseljenih iz drugih županija jer je cijela Slavonija zahvaćena emigracijom koja se iz unutarnje pretvorila u vanjsku. Od stranih zemalja, najviše je doseljenika u Grad Đakovo došlo iz susjedne Bosne i Hercegovine. Najmanje je doseljenih iz Slovenije i Kosova (Slika 9). Ono što je također zanimljivo je da u strukturi doseljenih ima značajan broj onih koji su došli iz Njemačke. Njihov je broj čak neznatno porastao u odnosu na 2011. godinu dok je broj doseljenih iz BiH značajno opao (za 31,2 %) u odnosu na istu godinu. Najčešće se iz Njemačke vraćaju nekadašnji gastarbajteri koji su odlučili skrasiti se u svom rodnom kraju nakon umirovljenja dok primjerice stanovnici BiH, pogotovo oni mlađi radije biraju europske destinacije nego susjednu Slavoniju. U zadnjih pet godina, najveći negativni migracijski saldo bio je 2018. godine (-337), dok je najmanji migracijski saldo bio 2020. godine (-69).

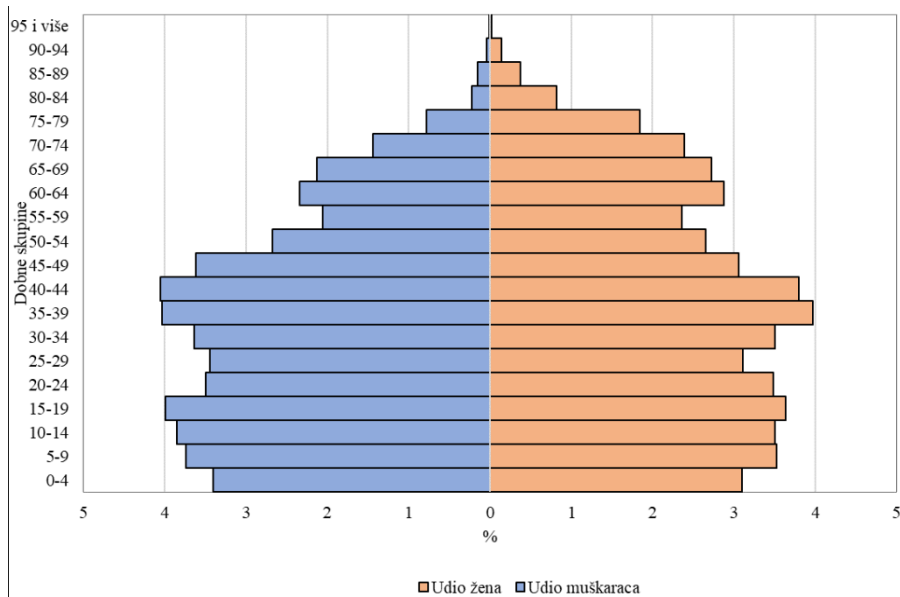

Slika 9. Stanovništvo prema migracijskim obilježjima za Grad Đakovo, popis 2021.

Izvor: Izrađeno prema URL 17

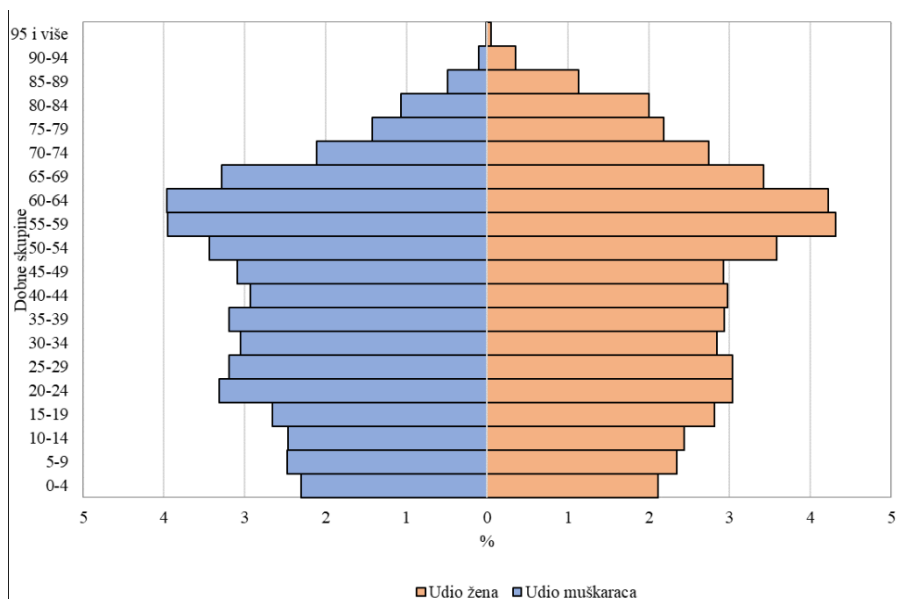
6.3. Biološki sastav stanovništva i demografsko starenje

Biološke karakteristike stanovništva imaju značajan utjecaj na društveno-gospodarske procese i prirodno kretanje. Iz sastava stanovništva prema dobi i spolu proizlaze ključni kontingenti stanovništva, poput fertilnog kontingenta koji je važan za biološku reprodukciju, i radnog kontingenta koji je presudan za formiranje radne snage.

Slika 10. Dobno-spolna piramida Grada Đakova 2001. godine

Izvor: Izrađeno prema URL 17

Slika 11. Dobno-spolna piramida Grada Đakova 2021. godine

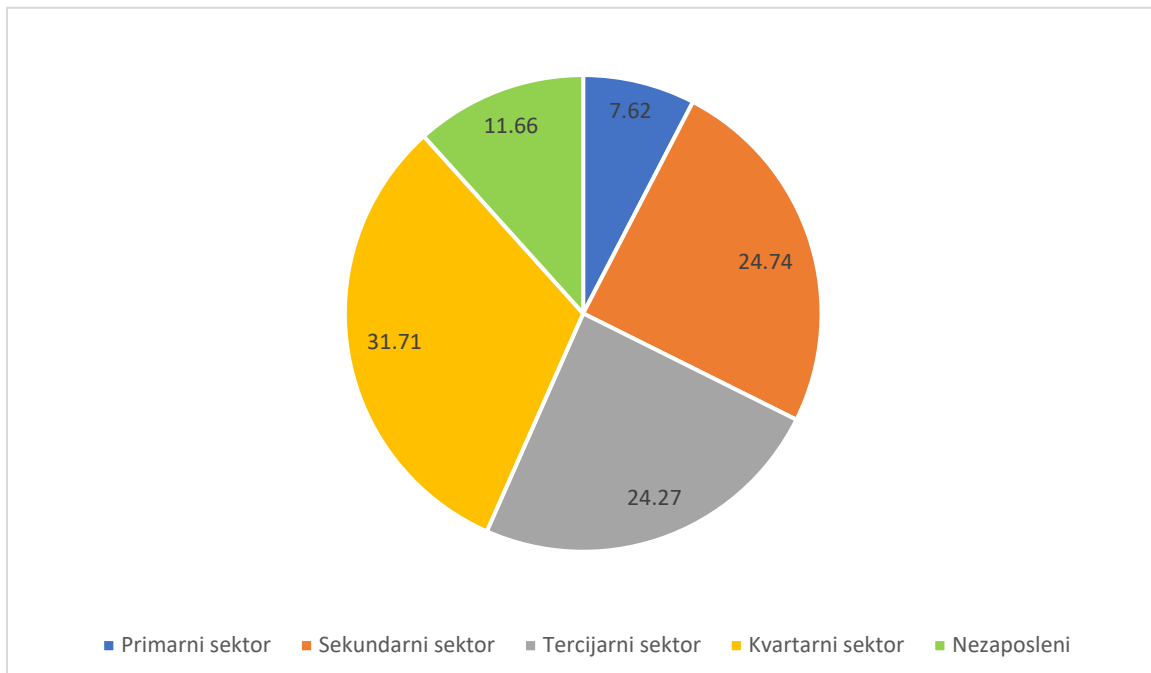
Izvor: Izrađeno prema URL 17

S obzirom na dobnim sastav stanovnika može se reći da Grad Đakovo ima stari ili kontraktivni tip stanovništva. Posebno je alarmantan noviji pad udjela mladog i povećanje udjela starog stanovništva koji se dobro može dokumentirati analizom podataka s popisa 2001. i 2021. godine. Udio mlađih dobnih skupina (0-19) 2001. godine iznosio je 28,6 %, dok je 2021. godine taj udio pao na 19,6 %. Smanjenje udjela mladog stanovništva posljedica je smanjenja

rodnosti i emigracije čitavih obitelji s ovoga prostora. Budući da je udio dvije najmlađe dobne skupine (0-4 i 5-9) manji od udjela dviju starijih (10-14 i 15-19) u oba popisa, zaključujemo da se radi o zreom regresivnom tipu dobnog sastava stanovništva. Udio zrelog stanovništva također se smanjio kao posljedica emigracije u kojoj najčešće sudjeluju mlađi ljudi iz zrele dobne skupine. Udio starijih dobnih skupina (60 i više godina) u međupopisnom razdoblju 2001. – 2021. porastao je za 10,4 % (Slika 11., Slika 12.). Ovako nepovoljne biološke karakteristike populacije doprinose smanjenju ukupnog ljudskog potencijala i predstavljaju prepreku društveno-gospodarskom razvoju cijelog područja, uključujući i razvoj poljoprivrede, posebno stoga što su emigracijski procesi najintenzivniji u ruralnim, tradicionalno poljoprivrednim, prostorima (URL 4). Glavni čimbenici demografskog starenja na području Grada Đakova uključuju smanjenje stopa nataliteta i povećanje stope mortaliteta starijih dobnih skupina. Postoje neki ključni faktori koji su doprinijeli brzom smanjenju nataliteta u Hrvatskoj, a ti činitelji odnose se dobrim dijelom i na područje Grada Đakova. To uključuje dugotrajno iseljavanje mladih tijekom nekoliko desetljeća, gubitke stanovništva tijekom oba svjetska rata, Domovinskog rata, industrijski model s naglaskom na razvoj teške industrije te koncentraciju industrije u većim gradovima, nepovoljnu agrarnu politiku te nedostatak populacijske politike. Svi ovi čimbenici zajedno pridonose demografskom starenju u regiji. Nepovoljna agrarna politika nije samo specifičan problem Grada Đakova, već predstavlja izazov za cijelu Hrvatsku. Ta politika ne potiče mlade ljude da ostanu u seoskim naseljima i bave se poljoprivredom; naprotiv, primijenjene mjere često su poticale migraciju mladih u gradove, čime se povećava udio starog stanovništva. Slično tome, problem s populacijskom politikom leži u tome što ili nije postojala ili nije bila dovoljno učinkovita. Njezine mjere nisu poticale rađanje i povećanje nataliteta, a istodobno nisu ni suzbijale odlazak mladog stanovništva u inozemstvo (Mečev i Vudrag, 2012). Mladi ljudi tijekom proteklih desetljeća teže boljoj kvaliteti života i većim primanjima, što rezultira čestim napuštanjem rodnog kraja, pa čak i zemlje, u svojim dvadesetim godinama. Nedostatak većeg izbora za studiranje u Đakovu dodatno potiče mlade, odnosno studente na odlazak u druge gradove Hrvatske, gdje neki od njih i ostaju nakon završetka studija. Osim toga, nezadovoljstvo seoskim načinom života može potaknuti mlade ljude da se sele u gradove kako bi promijenili okolinu i životni stil. Tako seoska naselja sve više gube broj stanovnika.

Tradicionalno gledano, poljoprivreda ima važnu ulogu u gospodarstvu Grada Đakova, no prema Popisu iz 2021., u primarnom sektoru je najmanje zaposlenih. U ukupnom aktivnom stanovništvu Grada Đakova (10.217), u primarnom je sektoru zaposleno 7,62 % stanovnika,

dok je najviše zaposlenih u kvartarnom sektoru, nešto manje od 1/3 ukupnog aktivnog stanovništva (Slika 4.).

Slika 12. Zaposleni po sektorima djelatnosti u Gradu Đakovu, popis 2021.

Izvor: Izrađeno prema URL 17

Industrija je uglavnom koncentrirana u gradu Đakovu, dok su okolna sela i dalje pretežito agrarnog karaktera. Nedostatak razvijenih radnih funkcija u Đakovu za širu dnevnu cirkulaciju radne snage doveo je do trajnog preseljenja velikog broja stanovnika iz drugih općina Đakovštine u grad Đakovo (Jukić, 2007). U konačnici, gubitak mladih i značajno povećanje starih stanovnika odrazit će se na gospodarski razvoj čitavog prostora. Dominantno starije stanovništvo ne može biti nositelj gospodarstva, što se negativno odražava i na razvoj poljoprivrede.

7. REZULTATI ANKETNOG ISTRAŽIVANJA

Da bi se u konačnici bolje istražila povezanost stanovnika analiziranog prostora s poljoprivredom te njihov osvrt na trenutni razvoj i mogućnosti razvoja poljoprivrede, provedeno je i anketno istraživanje. Kroz pitanja iz anketnog upitnika nastojalo se istražiti veličinu poljoprivrednih posjeda na području Grada Đakova, vrstu obavljanja poljoprivredne djelatnosti, budućnost poljoprivrede na području Grada Đakova, trenutnu situaciju i prihode u poljoprivredi, ali i ono ključno za temu rada, utjecaj depopulacije na suvremeni razvoj poljoprivrede. Anketno istraživanje provedeno je online, putem Google Formsa u siječnju 2024. godine, a u istraživanju je sudjelovalo 100 ljudi. Prevladavala je muška populacija (Tablica 5). Polovica ispitanika je u srednjoj životnoj dobi što je u skladu s općom dobnom slikom istraživanog prostora, a ljudi iz te skupine skloniji su i sudjelovati u online istraživanju. Čak 2/3 ispitanika, poljoprivrednom djelatnošću se počelo baviti poslije 2001. godine što je i u skladu s njihovom dobi. Najviše ispitanika ima završenu srednju školu, nešto više od 60 %, a najmanje je onih s najnižim stupnjem obrazovanja. Oko 30 % ispitanika obrazovalo se u području koje se bavi poljoprivredom (srednja poljoprivredna škola, poljoprivredni fakultet i sl.). U gradu Đakovu anketiran je najveći broj ljudi, jer je Đakovo ujedno i središte administrativne jedinice te najveće naselje, dok je najmanje anketiranih iz naselja Novi Perkovci i Đurđanci jer su to najmanja naselja, a ujedno su i najudaljenija od grada.

Tablica 5. Struktura uzorka prema spolu, dobi, početku bavljenja poljoprivredom, obrazovnoj razini, ekonomskoj aktivnosti i naselju

VARIJABLA	MODALITET	N	%
SPOL	Žene	35	35,0
	Muškarci	65	65,0
DOB	Od 15 do 29,9 godina	28	28,0
	Od 30 do 59,9 godina	50	50,0
	60 i više godina	22	22,0
POČETAK BAVLJENJA POLJOPRIVREDOM	Do 1980.	12	12,0
	Od 1981. do 2000.	22	22,0
	Od 2001. do danas	66	66,0
OBRAZOVNA RAZINA	Osnovna škola	7	7,0
	Srednja škola	63	63,0

	Preddiplomski studij	14	14,0
	Diplomski studij	16	16,0
OBRAZOVANJE U POLJOPRIVREDI	Da	29	29,0
	Ne	71	71,0
NASELJE	Đakovo	48	48,0
	Budrovci	7	7,0
	Đurđanci	3	3,0
	Ivanovci Đakovački	5	5,0
	Kuševac	10	10,0
	Novi Perkovci	2	2,0
	Piškorevci	8	8,0
	Selci Đakovački	12	12,0
	Široko Polje	5	5,0

Izvor: izrađeno na temelju rezultata anketnog istraživanja (URL 19)

Veličina posjeda anketiranih poljoprivrednika na području Grada Đakova varira u rasponu od 1,00 hektar do 50,00 i više hektara. Najviše je onih malih poljoprivrednika koji imaju do 1,00 hektar poljoprivrednih površina i od 1,00 do 5,00 hektara poljoprivrednih površina. Od 100 ispitanika, nešto više od pola uzgaja domaće životinje, a najzastupljeniji su perad i svinje, dok se čak 85 % ispitanika bavi uzgojem samo jedne od kultura čime je potvrđena 2. hipoteza o dominaciji monokulturnog uzgoja, mahom žitarica. To se može negativno odraziti na budući razvoj poljoprivrede. Na temelju anketnog istraživanja, vidljivo je kako 56 % ispitanika od onih koji uzgajaju kulture, uzgajaju upravo žitarice. Nešto manje od 40 % ispitanika ima plan širenja svoje poljoprivredne djelatnosti, no većina je ili neodlučna ili nipošto ne planiraju širiti svoju djelatnost (njih oko 30 %).

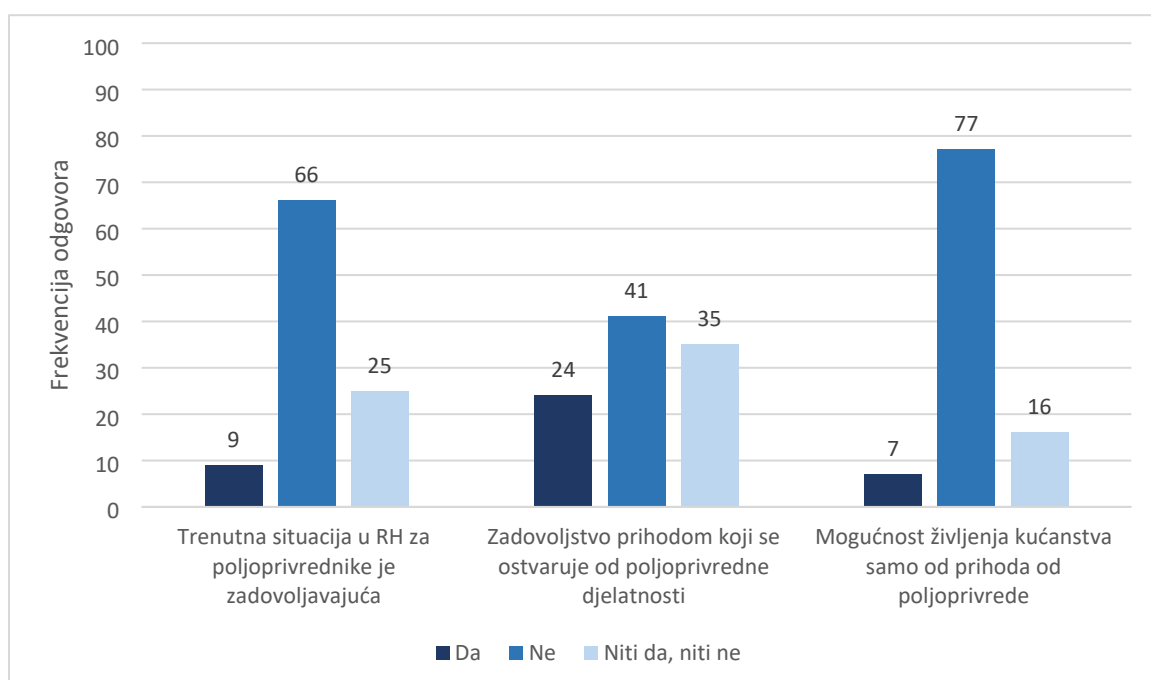
Tablica 6. Struktura uzorka prema površini posjeda, uzgoju i vrsti životinja, uzgoju i vrsti poljoprivrednih kultura i planu širenja poljoprivredne djelatnosti

VARIJABLA	MODALITET	N	%
POVRŠINA POSJEDA	Do 1,00 ha	31	31,0
	Od 1,00 do 5,00 ha	29	29,0
	Od 5,00 do 10,00 ha	13	13,0
	Od 10,00 do 50,00 ha	19	19,0
	Više od 50,00 ha	8	8,0
UZGOJ ŽIVOTINJA	Da	54	54,0
	Ne	46	46,0
VRSTE ŽIVOTINJA	Perad	36	66,67
	Svinje	30	55,56
	Ovce	7	12,96
	Koze	3	5,56
	Konji	5	9,26
	Mliječne krave	5	9,26
	Goveda	9	16,67
	Pčele	5	9,26
UZGOJ KULTURA	Da	85	85,0
	Ne	15	15,0
VRSTE KULTURA	Žitarice	47	55,95
	Krmno bilje	12	14,12
	Voće	45	52,94
	Povrće	19	22,35
PLAN ŠIRENJA POLJOPRIVREDNE DJELATNOSTI	Da	37	37,0
	Ne	30	30,0
	Možda	33	33,0

Izvor: izrađeno na temelju rezultata anketnog istraživanja (URL 19)

Važan dio anketnog istraživanja su pitanja vezana za kvalitetu života poljoprivrednika i ona o trenutnoj situaciji u Republici Hrvatskoj za poljoprivrednike. Manje od 10 % ispitanih zadovoljno je kakva je trenutna situacija u RH za poljoprivrednike, dok ih čak 75 % nije zadovoljno trenutnom situacijom. Svega 25 % ispitanika, zadovoljno je prihodom kojeg

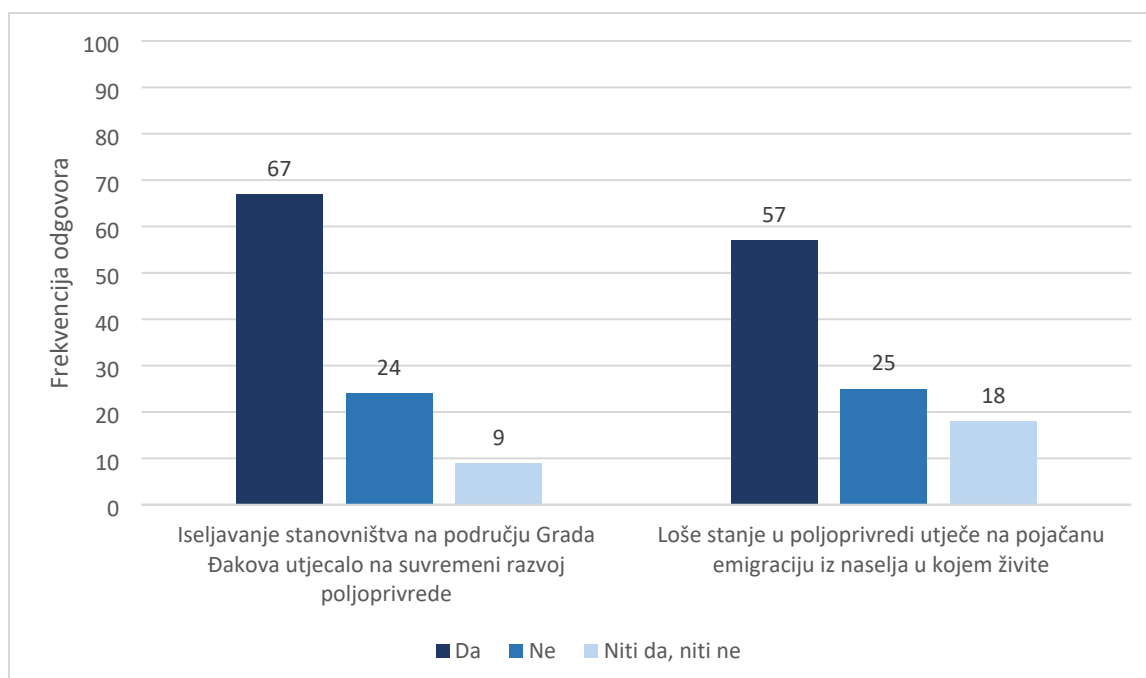
ostvaruje od poljoprivredne djelatnosti, no od ukupnog broja ispitanika, njih samo 7 % može živjeti samo od prihoda kojeg ostvaruje od poljoprivredne djelatnosti (Slika 13.) što ne ulijeva nadu u budući razvoj poljoprivrede ovoga kraja. Očito je da je mali broj ispitanika zadovoljan trenutnim stanjem hrvatske poljoprivrede što je poražavajući podatak. Situacija bi se morala popraviti, najviše zbog značenja poljoprivrede koje ona ima u hrvatskom gospodarstvu, posebno u Panonskoj Hrvatskoj i u Gradu Đakovu, gdje nekolicina ljudi živi samo od prihoda ostvarenih poljoprivrednom djelatnošću i gdje se ona percipira kao izrazito važna djelatnost koja ne samo da može pridonijeti razvoju tog područja, već čini temelj razvoja gospodarstva na kojem bi trebalo graditi druge djelatnosti, poput prerađivačke industrije.

Slika 13. Zadovoljstvo poljoprivrednika trenutnom situacijom u Republici Hrvatskoj

Izvor: izrađeno na temelju rezultata anketnog istraživanja (URL 19)

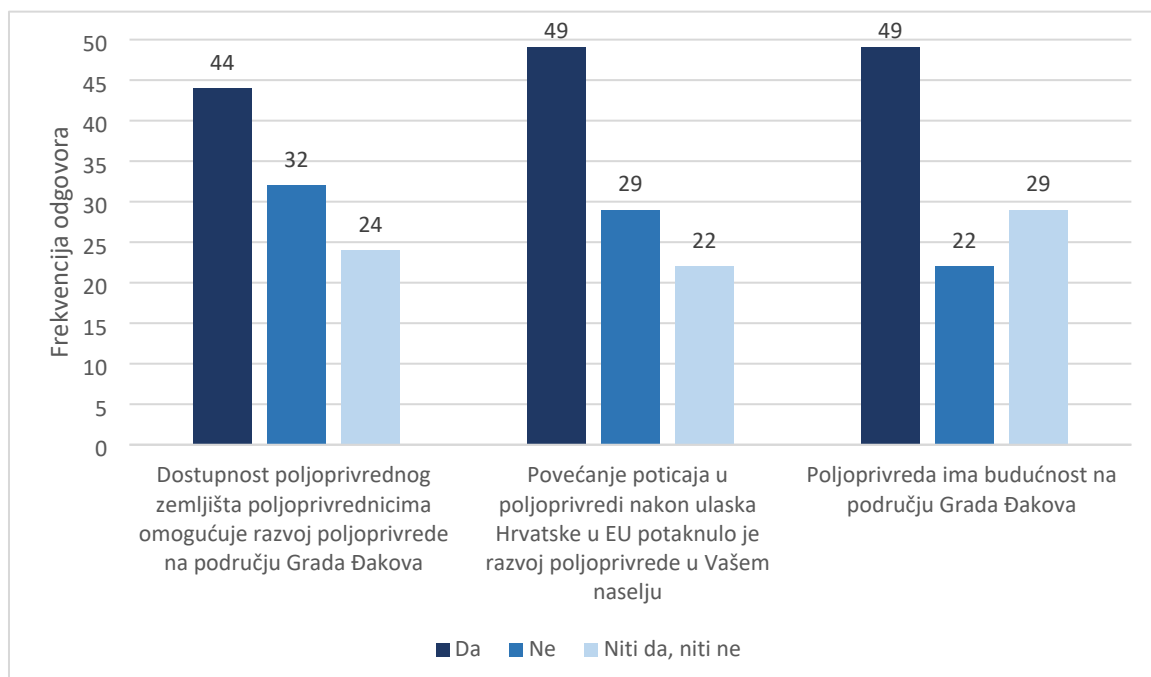
Nakon 2001. godine, Grad Đakovo bilježi pad broja stanovnika. U razmaku od 20 godina, taj pad iznosi 6.515 stanovnika. Treća hipoteza govori kako depopulacija stanovništva nije utjecala na suvremeni razvoj poljoprivrede, dok veliki broj ispitanika (njih 75 %) smatra da je iseljavanje stanovništva na području Grada Đakova utjecalo na suvremeni razvoj, tj. nazadovanje u poljoprivredi, dok nešto više od pola ispitanih smatra da i loše stanje u poljoprivredi također utječe na pojačanu emigraciju iz naselja u kojemu žive (Slika 14.).

Slika 14. Utjecaj emigracije na poljoprivredu i utjecaj poljoprivrede na emigraciju

Izvor: izrađeno na temelju anketnog istraživanja (URL 19)

Osječko-baranjska županija je županija s najviše obradivih površina u Republici Hrvatskoj. Čak 1/5 svih obradivih površina Republike Hrvatske nalazi se upravo tamo, dok se nešto manje od 5 % poljoprivrednih površina županije nalazi na području Grada Đakova. Čak 44 % ispitanika smatra da dostupnost poljoprivrednog zemljišta poljoprivrednicima omogućuje razvoj poljoprivrede na području Grada Đakova, dok 1/3 ispitanika smatra da dostupnost poljoprivrednog zemljišta ipak ne omogućuje razvoj poljoprivrede. To bi značilo da na tome prostoru nije lako dostupno zemljište onima koji bi eventualno željeli povećati proizvodnju, a bez toga teško da mogu ostvariti veće prihode i lagodno živjeti isključivo od bavljenja ovom djelatnosti. Polovica ispitanika smatra da je povećanje poticaja u poljoprivredi nakon ulaska Hrvatske u Europsku uniju potaknulo razvoj poljoprivrede, a isto tako polovica smatra da poljoprivreda ima budućnost na području Grada Đakova (Slika 15.). Dakle, unatoč tome što poljoprivrednici većinom smatraju da je trenutno stanje u poljoprivredi loše i ne mogu od te djelatnosti živjeti, ipak se nadaju da uz novije razvojne mjere i promjene poljoprivrede ima svoju budućnost i na njenom razvoju treba raditi.

Slika 15. Dostupnost zemljišta, povećanje poticaja i budućnost poljoprivrede istraživanog prostora

Izvor: izrađeno na temelju anketnog istraživanja (URL 19)

8. ZAKLJUČAK

Unatoč bogatoj kulturnoj baštini i povijesnoj važnosti, Grad Đakovo, tj. sva njegova naselja, se suočavaju s izazovima kao što su depopulacija i stagnacija u poljoprivrednoj proizvodnji. Važno je prepoznati ulogu prirodnih i gospodarskih čimbenika u oblikovanju razvoja ovog područja te poduzeti ciljane mjere kako bi se podržao održivi rast i revitalizacija. Demografski razvoj Grada Đakova od 1857. do 2001. godine bilježi znatan porast broja stanovnika, što ukazuje na dinamičnu povijest ovog područja. Međutim, nakon 2001. godine, počinje se primjećivati trend depopulacije, koji je rezultat složenog skupa čimbenika uključujući ekonomske promjene, migracije i starenje stanovništva. Ovaj fenomen nije ograničen na određene dijelove grada Đakova već je prisutan u cijelom području tj. na razini cijele administrativne jedinice. Loši gospodarski uvjeti i ograničene mogućnosti zapošljavanja u ruralnim područjima dodatno su pogoršali situaciju. Unatoč tome, Đakovo zadržava svoju važnost kao kulturno i povijesno središte, te kao ključno poljoprivredno područje istočne Hrvatske. S obzirom na promjene u demografskom pejzažu, važno je nastaviti proučavati i razumjeti faktore koji utječu na razvoj kako bi se osiguralo održivo planiranje i razvoj u budućnosti. Demografske karakteristike i procesi na području Grada Đakova su izrazito negativni, što odražava opće stanje hrvatskog ruralnog prostora. Analiza osnovnih demogeografskih obilježja Grada Đakova ukazuje na to da demografska situacija predstavlja ozbiljnu prepreku za društveno-gospodarski razvoj tog područja. Geografska diferencijacija između prigorskog i ravničarskog dijela Đakovštine, koja je rezultat prirodno-geografskih razlika, sve se više smanjuje kada se promatra kroz populacijsko-geografske procese. Iako su prirodna i ukupna depopulacija započele ranije u prigorskom dijelu Grada Đakova, razlike u demogeografskim procesima danas se smanjuju, pa se može govoriti o depopulaciji cijelog ruralnog prostora administrativne jedinice.

Osim analize statističkih pokazatelja, rezultati provedenog empirijskog istraživanja ukazuju na to da su poljoprivrednici toga prostora u vrlo nepovoljnoj situaciji. Tek mali dio njih može živjeti od poljoprivrede, a većinom smatraju da je poljoprivreda trenutno na razini države u lošoj situaciji. Ono što ulijeva nadu u njezin budući razvoj jest to što većina ipak smatra da poljoprivreda ima svoju budućnost, posebice nakon ulaska u EU jer smatraju da su određene mjere koje se provode kroz zajedničku poljoprivrednu politiku ipak imale pozitivnog efekta. Hipoteza 1 i 2 su potvrđene, dok se hipoteza 3 koja govori kako depopulacija nije značajnije

utjecala na razvoj poljoprivrede odbacuje jer 75 % ispitanika ima suprotno mišljenje. Poljoprivrednici Đakovačkog područja smatraju da će intenzivna emigracija posljednjeg desetljeća negativno odraziti na budući razvoj poljoprivrede, a negativni utjecaji tog procesa vidljivi su i sad. Svjesni izazova s kojima se suočava, ključno je poduzeti odgovarajuće korake kako bi se podržao održivi razvoj Grada Đakova. To uključuje poticanje gospodarskog rasta, ulaganje u infrastrukturu, poticanje poljoprivredne proizvodnje te promicanje očuvanja kulturnog identiteta. Samo integriranim pristupom, koji uzima u obzir različite aspekte razvoja, moguće je osigurati prosperitet i napredak za buduće generacije Đakovčana.

IZVORI

- URL 1: Službena stranica Grada Đakova, <https://www.djakovo.hr/index.php/grad/o-gradu.html> (17.01.2024.)
- URL 2: Prikaz broja i površina ARKOD-a po naseljima i vrsti uporabe poljoprivrednog zemljišta (2020), <http://preglednik.arkod.hr/ARKOD-Web/> (01.02.2024.)
- URL 3: Državni zavod za statistiku. Popis 2021., <https://dzs.gov.hr/u-fokusu/popis-2021/88> (05.02.2024.)
- URL 4: Državni zavod za statistiku. Prirodno kretanje stanovništva, <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/prirodno-kretanje-stanovnistva/> (16.01.2024.)
- URL 5: Hrvatska gospodarska komora, <https://www.hgk.hr/> (17.02.2024.)
- URL 6: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju. ARKOD <https://www.apprrr.hr/arkod/> (17.02.2024.)
- URL 7: Zakon o poljoprivrednom zemljištu, <https://www.zakon.hr/z/133/Zakon-o-poljoprivrednom-zemlji%C5%A1tu> (18.02.2024.)
- URL 8: <https://gradonacelnik.hr/vijesti/99772/> (26.02.2024.)
- URL 9: Službena stranica Grada Đakova. Program potpora u poljoprivredi 2021-2023, <https://www.djakovo.hr/index.php/obraci/category/176-program-potpورا-u-poljoprivredi-2021-2023.html> (26.02.2024.)
- URL 10: <https://lokвина.hr/ekoloska-poljoprivreda/hrvatska/razlike-između-sopg-i-opg> (02.03.2024.)
- URL 11: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju. Baza korisnika potpora, <https://www.apprrr.hr/baza-korisnika-potpورا/> (20.02.2024.)
- URL 12: Hrvatska gospodarska komora. Nove tehnologije u poljoprivredi, <https://www.hgk.hr/seminar-o-novim-tehnologijama-u-poljoprivredi-u-zk-osijek-izvjestaj> (07.03.2024.)
- URL 13: Državni zavod za statistiku. Broj stoke prema vrsti stoke (2021), https://web.dzs.hr/PXWeb/Selection.aspx?layout=&px_tableid=PP32_1.px&px_path=Popis%

[20poljoprivrede%202020__Stoka&px_language=hr&px_db=Popis%20poljoprivrede%202020&rxid=58943732-1ca1-4585-b2f4-44b06b41e291](https://poljoprivrede%202020__Stoka&px_language=hr&px_db=Popis%20poljoprivrede%202020&rxid=58943732-1ca1-4585-b2f4-44b06b41e291) (09.03.2024.)

URL 14: Ministarstvo poljoprivrede, šumarstva i ribarstva. Zeleno izvješće, <https://poljoprivreda.gov.hr/istaknute-teme/poljoprivreda-173/poljoprivredna-politika/agroekonomske-analize/zeleno-izvjesce/189> (14.03.2024.)

URL 15: Agencija za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju. Upisnik poljoprivrednika, <https://www.apprrr.hr/upisnik-poljoprivrednika/> (25.02.2024.)

URL 16: Državni zavod za statistiku. Migracije stanovništva, <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/migracija-stanovnistva/> (02.04.2024.)

URL 17: Državni zavod za statistiku. Popis stanovništva, <https://podaci.dzs.hr/hr/podaci/stanovnistvo/popis-stanovnistva/> (05.04.2024.)

URL 18: Državna geodetska uprava. Registar prostornih jedinica, <https://dgu.gov.hr/registar-prostornih-jedinica-172/172> (06.04.2024.)

URL 19: Online anketno istraživanje: https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLSe3YBBXUITIFILXiHX3VHMoVYjCxNgn2f3PSCPI7q7IVE7efA/viewform?usp=sf_link (20.01.2024.)

LITERATURA

1. Čatić, I. (2017): Toponimija Đakovštine (Doktorska disertacija, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Filozofski fakultet).
2. Dean, Z. (1984): Poljoprivredno industrijski kombinat Đakovo. Interpublic, Zagreb.
3. Dimšić, J. (2020): Utjecaj tehnoloških inovacija na poljoprivredu i ruralni razvoj, Diplomski rad, Sveučilište u Zagrebu, Prirodoslovno-matematički fakultet.
4. Grgić, I., Čagalj, M., Baškarić, L., & Prišenk, J. (2020). Regionalni aspekt ekološke poljoprivrede Hrvatske. Glasnik Zaštite Bilja, 43(4), 4-11.
5. Horvat, M. (2020): Razvoj hrvatske poljoprivrede (Doktorska disertacija, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Fakultet agrobiotehničkih znanosti).
6. Hunjet, A. (2020): Analiza razvoja poljoprivredne proizvodnje u Osječko-baranjskoj županiji (Doktorska disertacija, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Fakultet agrobiotehničkih znanosti Osijek).
7. Jukić, M. (2007): Utjecaj demogeografskih procesa na transformaciju đakovačkog kraja. Hrvatski geografski glasnik, 69(2.), 79-98.
8. Krznar, S. (2018): Poljoprivredna proizvodnja Republike Hrvatske prije i nakon pristupanja Europskoj uniji (Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu. Poljoprivredni fakultet).
9. Magaš, D. (2013.): Geografija Hrvatske. Manualia Universitatis Studiorum Jadertinae. Biblioteka Geographia Croatica. Knjiga 46; Prvo izdanje
10. Malenica, I. (2015): Novo uređenje komasacije poljoprivrednog zemljišta u Hrvatskoj. Zagrebačka pravna revija, 4(3), 363-391.
11. Mečev, D., & Vudrag, N. (2012): Utjecaj demografskog procesa starenja na gospodarska kretanja u Republici Hrvatskoj. Praktični menadžment: stručni časopis za teoriju i praksu menadžmenta, 3(2), 37-41.
12. Medić, T. (2021): Perspektive razvoja poljoprivrede u Zagrebačkoj županiji (Doktorska disertacija, Sveučilište u Zagrebu. Prirodoslovno-matematički fakultet).
13. Njavro, M.; Čop, T. (2021): Upravljanje rizikom u poljoprivredi – Klimatske promjene i izazovi za Slavoniju i Baranju // Budućnost ruralnog prostora u Slavoniji i Baranji - Sažetci radova / Jakšić, M. ; Jakobović, S. (ur.). Požega: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2021. str. 40-41.

14. Stipetić, V. (2005): Razvitak poljoprivredne proizvodnje u Hrvatskoj: tendencije, stanje i osnovni problemi. Zbornik radova Ekonomskog fakulteta u Rijeci: časopis za ekonomsku teoriju i praksu, 23(1), 25-50.
15. Šiljeg, A., Jurišić, M., Radočaj, D. i Videković, M. (2020): Modeliranje pogodnosti poljoprivrednog zemljišta za uzgoj ječma uporabom višekriterijske GIS analize, Poljoprivreda, 26(1), 40-47.
16. Šundalić, A., Mesarić, J., i Pavić, Ž. (2010): Suvremeni seljak i informacijska tehnologija, Informatologia, 43(3), 219-227.
17. Zimmer, D., et al. (2021): Primjena robota i robotskih sustava u poljoprivredi, Tehnički glasnik, 15(3), 435-442
18. Župančić, M. (2005): Obiteljska poljoprivredna gospodarstva i ruralni razvitak u Hrvatskoj, Sociologija i prostor, 43(1 (167)), 171-194.

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu analizirana je perspektiva razvoja poljoprivrede u Đakovu i utjecaj depopulacije na taj sektor. Problemi s kojima se suočava poljoprivreda uključuju zastarjelu tehnologiju, nisku konkurentnost i nepovoljne demografske trendove. Iako Grad Đakovo ima potencijal za unapređenje poljoprivrede, nedostatak financijskih sredstava otežava razvoj infrastrukture. Depopulacija, uzrokovana lošim gospodarskim uvjetima, urbanizacijom i iseljavanjem, dodatno komplicira stanje u poljoprivredi. Istraživanje je provedeno analizom sekundarnih podataka i statističkih metoda uz pomoć podataka iz Državnog zavoda za statistiku, Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju, te ARKOD upisnika. Metodologija uključuje analizu statističkih podataka i empirijsko istraživanje kako bi se prikazala povezanost između demografskih promjena i razvoja poljoprivrede. Korištenjem računalnog programa ArcMap 10.4.1, istražena je rasprostranjenost različitih tipova poljoprivredne proizvodnje u Đakovu. Istraživanje pokazuje da poljoprivrednici teško preživljavaju samo od poljoprivrede i smatraju da je stanje u tom sektoru loše, iako postoji nada zbog pozitivnih pomaka nakon ulaska Hrvatske u EU. Intenzivna emigracija negativno utječe na razvoj poljoprivrede. Za održivi razvoj Đakova nužno je poticati gospodarski rast, ulagati u infrastrukturu, poboljšati poljoprivredu i očuvati kulturni identitet.

SUMMARY

This thesis analyzes the prospects for agricultural development in Đakovo and the impact of depopulation on this sector. The agricultural sector faces issues such as outdated technology, low competitiveness, and unfavorable demographic trends. Although Đakovo has potential for agricultural improvement, a lack of financial resources hampers infrastructure development. Depopulation, caused by poor economic conditions, urbanization, and emigration, further complicates the agricultural situation. The research was conducted through the analysis of secondary data and statistical methods, using data from the State Statistical Office, the Agency for Payments in Agriculture, Fisheries and Rural Development, and ARKOD registries. The methodology includes statistical data analysis and empirical research to illustrate the relationship between demographic changes and agricultural development. Using ArcMap 10.4.1, the distribution of different types of agricultural production in Đakovo was examined. The study shows that farmers struggle to make a living solely from agriculture and consider the sector's condition to be poor, although there is hope due to positive changes following Croatia's EU accession. Intensive emigration negatively impacts agricultural development. For Đakovo's sustainable development, it is essential to encourage economic growth, invest in infrastructure, improve agriculture, and preserve cultural identity.